

Голас Радзімы

№ 36 (2022)
3 верасня 1987 г.

ГАЗЕТА БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА ПА КУЛЬТУРНЫХ СУВЯЗЯХ З СУАЙЧЫННІКАМІ ЗА РУБЯЖОМ
(БЕЛАРУСКАЕ ТАВАРЫСТВА «РАДЗІМА»)

Выдаецца з 1955 г.
Цана 4 кап.

Мікалай СТАРАВОЙТ жыве ў калгасе «Прамень Кастрычніка» Мазырскага раёна. Усё сваё жыццё ён працуе на зямлі, а ў вольны час майструе музычныя інструменты. На скрыпках, вырабленых народным майстрам, іграюць на святах мясцовыя музыкі, а таксама артысты самадзейных і прафесійных фальклорных калектываў рэспублікі.
НА ЗДЫМКУ: Мікалай СТАРАВОЙТ з унукам Аляксандрам.

Фота М. АМЕЛЬЧАНКІ.

Зварот Генеральнага сакратара ЦК КПСС да ўдзельнікаў міжнароднай канферэнцыі па ўзаемасувязі паміж разбраеннем і развіццём

Сардэчна вітаю вас і выказваю надзею, што міжнародная канферэнцыя выявіць новыя магчымасці ў падыходзе да вырашэння гэтай кардынальнай праблемы сучаснага свету.

Створаныя праціўнікамі разбраення перашкоды на шляху да канферэнцыі лішні раз пацвердзілі ўзаемазалежнасць разбраення і развіцця і неадкладнасць задачы.

Пара ўсвядоміць усім, што, пакідаючы вольна або міжволі народы іншых рэгіёнаў і нават цэлых кантынентаў на становішчы эксплуатаемых і абяздоленых, чалавецтва рызыкуе выклікаць выбух не менш згубны, чым тэрмаядзернае сутыкненне.

Канферэнцыя адкрываецца ў момант, спрыяльны для разгляду праблемы, — на скрыжаванні наспеўшай патрэбнасці і ўжо існуючых магчымасцей. Яшчэ нядаўна, да Рэйк'явіка і варыянта «двайнога глабальнага нуля», яно здавалася вельмі далёкім. А сёння дарогі да разбраення і да развіцця збліжаюцца не толькі ў пажаданых, але і ў рэальнай палітыцы.

Я маю на ўвазе пагадненне аб поўнай ліквідацыі двух класаў ядзерных ракет, якое цяпер намяцілася і якое можна падпісаць хоць заўтра, калі ЗША і ФРГ ліквідуюць вядомую ўсім перашкоду.

Я маю на ўвазе магчымасць істотнага скарачэння стратэгічных наступальных узбраенняў дзвюх найбольш буйных ядзерных дзяржаў на ўмовах умацавання Дагавора па ПРА.

Пэўны аптымізм усяляе прагрэс на перагаворах у Жэневе і ў рамках канферэнцыі па разбраенню, дзе прадстаўнікі сарака краін блізка падыйшлі да заключэння канвенцыі аб забароне хімічнай зброі і знішчэнні яе запасаў.

Прынцып развіцця праз разбраенне арганічна ўбудаваны ў канцэпцыю стварэння ўсеабдымнай сістэмы міжнароднага міру і бяспекі, прапанаванай сусветнаму супольніцтву групай сацыялістычных краін. І тое, што гэта канцэпцыя сустракае маральную і палітычную падтрымку многіх дзяржаў, я таксама адношу да спрыяльных умоў работы канферэнцыі.

Нарэшце, у наўнасці абострая занепакоенасць сусветнай грамадскасці і ўплывовых палітычных колаў эканамічным станам у зоне краін, якія сталі на шлях развіцця. Цяпер ужо многія бачаць сувязь паміж нечуванай іх запазычанасцю, выкліканай неэквівалентным абменам — гэтай новай формай каланіялісцкага грабжу, і ростам ваенных бюджэтаў імперыялістычных дзяржаў. Відавочна і страшэнная несправядлівасць таго факта, што першыя ў значнай ступені аплачваюць ваенныя расходы другіх.

Мы і нашы сябры прапануем правільныя шляхі і сродкі закончыць з такім становішчам. Спадзяюся, што канферэнцыя возьме пад увагу прыняты ў Берліне дакумент краін сацыялістычнай садружнасці «Аб пераадоленні слабаразвіццасці і ўстанаўленні новага міжнароднага эканамічнага парадку».

Работы на гэтым напрамку ў сусветнага супольніцтва — непачаты край. Перакананы, што канферэнцыя можа ўнесці прыметны і кваліфікаваны ўклад у інтэрнацыяналізацыю намаганняў па ператва-

рэнню разбраення ў фактар развіцця.

Удзельнікі канферэнцыі могуць разлічваць на наш актыўны ўдзел і падтрымку. Савецкі Саюз прадэманструваў ужо на практыцы, што ён за інтэнсіфікацыю работы міжнародных форумаў, занятых праблемамі гонкі ўзбраенняў, у іх ліку — жэнеўскай канферэнцыі па разбраенню.

Будзем рабіць і ў далейшым усё магчымае для ўмацавання аўтарытэту Арганізацыі Аб'яднаных Нацый і яе ролі ў садзейнічэнні развіццю праз разбраенне. Лічым, што і Савет Бяспекі ААН павінен ушчыльную заняцца гэтым.

Было б карысна ў прынцыповым плане абмеркаваць праблемы разбраення і развіцця на спецыяльнай сустрэчы вышэйшых кіраўнікоў дзяржаў — членаў Савета Бяспекі ААН.

Рэалізацыя фундаментальнага прынцыпу «разбраенне для развіцця» павінна і можа згуртаваць чалавецтва, дапамагчы фарміраванню яго агульнапланетарнай свядомасці.

Мы за расшырэнне публічнасці і адкрытасці ў прымя-

ненні да ваеннай дзейнасці і да ваенных расходаў, настойліва прапануем правесці супастаўленне ваенных дактрын НАТО і Варшаўскага Дагавора. Гэта дазволіць паддасці і да рэалістычнага супастаўлення ваенных бюджэтаў з мэтай пакласці канец іх разбуханню, абмежаваць узроўнем разумнай дастатковасці.

Неабходна спыніць і павярнуць назад працэс мілітарызацыі. Важным крокам на гэтым шляху, умацоўваючым міжнароднае давер'е, была б падрыхтоўка кожнай дзяржавы свайго агульнанацыянальнага плана канверсіі, што сведчыла б аб рашучасці скараціць ваенную вытворчасць.

Для перадачы маючым патрэбу краінам сродкаў, якія будуць вызваляцца ў ходзе разбраення, было б пажадана стварыць у рамках ААН міжнародны фонд «Разбраенне для развіцця», адкрыты для ўсіх дзяржаў. СССР гадоў да ўзлегу ў такім фондзе.

Чалавецтва хоча быць упэўненым, што ў яго ёсць будучыня. Вашы рашэнні дапамогуць умацаваць веру ў тое, што яна будзе.

М. ГАРБАЧОУ

ЖНІВО

Толькі ў другой палове жніўня ў Беларусі стала па-летняму цёпла. Самая спрыяльная пара для ўборкі збожжа. Сяляне імкнуцца скарыстаць кожную гадзіну, пакуль неба бясмарнае.
НА ЗДЫМКУ: жніво ў калгасе «Запаветы Ільіча» Кобрынскага раёна.

ГОСЦІ З-ЗА МЯЖЫ

ДЭЛЕГАЦЫЯ З БРАЗІЛІ

У нашай рэспубліцы знаходзілася дэлегацыя жанчын — актывістак Бразільскай кампарты на чале з членам Нацыянальнага кіраўніцтва БКП Марсіей Мела. Дэлегацыя прыбыла ў СССР па запрашэнню ЦК КПСС.

Члены дэлегацыі мелі гутарку ў ЦК КПБ, якая прайшла ў цёплай, дружэлюбнай абстаноўцы.

Госці аглядзелі экспазіцыю Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны.

Дэлегацыя наведла калгас «Светлы шлях» Маладзечанскага раёна.

— Мы задаволены вынікамі візіту ў СССР, якому надаём вялікае значэнне, — сказала кіраўнік дэлегацыі. — Я пабывала ўжо ў Савецкім Саюзе ў чэрвені гэтага года, калі тут праходзіў Сусветны кангрэс жанчын.

Сустрэчы з савецкімі жанчынамі-камуністкамі, прафсаюзнымі актывісткамі, работніцамі фабрык, заводаў, сельскагаспадарчых кааператываў паглыбілі нашы ўяўленні аб праходзячых у вашай краіне працэсах абнаўлення і дэмакратызацыі ўсіх бакоў жыцця грамадства, — працягвала Марсія Мела. — «Перабудова», «публічнасць» цяпер сталі міжнароднымі словамі. У Бразіліі таксама працягваюць вялікую цікавасць да перабудовы ў СССР.

Нарэшце, наш візіт у СССР — гэта яшчэ адна магчымасць расшырыць бразільска-савецкае супрацоўніцтва ў абарону міру, у якім актыўны ўдзел прымаюць жанчыны. Наведанне музея гісторыі Айчыннай вайны ў Мінску і асабліва мемарыяльнага комплексу «Хатынь» яшчэ больш умацавала нашу гатоўнасць разам з савецкімі жанчынамі рашуча змагацца за далейшае аслабленне міжнароднай напружанасці, забарону вытворчасці ядзернай зброі і іншых сродкаў масавага знішчэння людзей, супраць размяшчэння ваенных баз на чужых тэрыторыях, за ўсеагульнае разбраенне. Савецкі Саюз, дзе права на шчаслівае дзяцінства стала законам, адстойвае і права кожнага дзіцяці на зямным шары на мірнае жыццё. Мы аднадушна адабраем і падтрымліваем гэтыя намаганні, — сказала ў заключэнне Марсія Мела.

САЦЫЯЛЬНАЯ СФЕРА

ШКОЛЬНЫЯ НАВАСЕЛЛІ

Задоўга да пачатку навучальнага года прыняты ў эксплуатацыю новы будынак сярэдняй школы, разлічанай на 624 месцы ў гарадскім пасёлку Астрыно на Гродзеншчыне. Юным жыхарам пасёлка створаны выдатныя ўмовы не толькі для вучобы, але і ўрокаў працы, заняткаў фізкультурай і спортам.

Да пачатку новага навучальнага года ў Гродзенскай вобласці павінны ўступіць у строй яшчэ сем школьных будынкаў. Яны выраслі ў вёсках Курьлівічы Мастоўскага, Канвельшкі Воранаўскага, Шыловічы Ваўкавыскага, Лукі Карэліцкага, Атмінава Навагрудскага раёнаў, а таксама ў Свідалі і па вуліцы Урублеўскага абласнога цэнтры. Да некаторых школ зроблены прыбудовы.

МІЖНАРОДНЫЯ КАНТАКТЫ

ДЭЛЕГАЦЫЯ

ГОРАДА-ПАБРАЦІМА

У Мінску знаходзілася дэлегацыя японскага горада-пабраціма Сендай на чале з яго мэрам Тору Ісі. У ходзе візіту госці з Японіі сустрэліся са старшынёй Мінскага гарвыканкома У. Міхасёвым, абмеркавалі пытанні далейшага развіцця пабрацімскіх сувязей паміж гарадамі.

Члены дэлегацыі азнаёміліся са славуцасямі беларускай сталіцы, наведвалі шэраг сацыяльных аб'ектаў, зрабілі паездку на Курган Славы і мемарыяльны комплекс «Хатынь».

ПАМЯЦЬ

ІМЕНАМІ,

ДАСТОЙНЫМІ СЛАВЫ

Не толькі ў энцыклапедыях і даведніках застаюцца імёны выдатных людзей, чыё жыццё і дзейнасць звязаны з гісторыяй Прыдзвінскага краю. Выканком гарадскога Савета народных дэпутатаў Віцебска з улікам грамадскай думкі перайменаваў шэраг вуліц горада.

Увечараны вядомыя рэвалюцыянеры, удзельнікі Вялікага Кастрычніка В. Чунін і В. Каралёў, адзін з першых мясцовых камсамольцаў Юрый Гайдук, паветраны ас, двойчы Герой Савецкага Саюза Я. Смушкевіч, які служыў у перадавае гады ў Віцебску, юная падпольшчыца, Герой Савецкага Саюза Зіна Партнова, вядомы авіяканструктор, уладжэнец Глыбокага П. Сухой.

Адна з вуліц названа ў гонар славутага актёра, які іграў на сцэне тэатра імя Якуба Коласа, заснавальніка Беларускай тэатральной Леніншчыны П. Малчанава. Не забыты і дзеячы культуры больш аддаленага мінулага: гісторык і краязнавец А. Сапуноў (1851—1924 гады), які прысвяціў сваё жыццё даследаванням віцебскай даўніны, пісьменнік, аўтар «Ледзянога дома» І. Лажэчнікаў, які ў 1853—1854 гадах быў віцебскім віцэ-губернатарам.

СЕЛЕКЦЫЯ

ЗАЯўКА «КРЫНІЧНАГА»

Новы сорт яравога ячменю — «крынічны» — выведзены ў Беларускай навукова-даследчым інстытуце земляробства. Вытворчыя выпрабаванні паказалі, што навінка значна пераўшыла па многіх сваіх параметрах, асабліва па ўраджайнасці, усе стандартныя і раёнаваныя сарты. Летась, напрыклад, у калгасе імя Калініна Крупскага раёна сабралі па 54 цэнтнеры збожжа новага сорту з гектара, а ў калгасе «Радзіма» Нясвіжскага раёна — па 61,1 цэнтнера, што адпаведна на 13,5 і 10,6 цэнтнера больш, чым далі шырока распаўсюджаныя сарты «Іда» і «раланд». А самы высокі ўраджай «крынічнага» — 64 цэнтнеры — быў атрыманы ў 1985 годзе ў калгасе «Ленінскі шлях» Слуцкага раёна.

Застаецца дадаць, што новы сорт добра прыстасаваны для вырошчвання ва ўмовах інтэнсіўных тэхналогій на самых розных глебах рэспублікі.

З ЛЮБОУЮ ДА ПРЫРОДЫ

МУЗЕЙ ЛЕСУ

Калі ўзводзілі новы будынак Трылесенскага лясніцтва ў Гродзенскай вобласці, планавалася другі паверх адвесці пад музей фауны і флоры раёна. Тады ж і пачалі збор гэтых незвычайных экспанатаў. І вось музей адкрыты. Здавалася б, усё ў лесе вядома мясцовым жыхарам. Аказваецца, ёсць тут рэдкія кусты і дрэвы, аб якіх упершыню даведваюцца ў музеі. Многа цікавых матэрыялаў сабрана аб ягадах, грыбах, лясных жыхарах. Наведаўшы музей, лёдзі бліжэй знаёмяцца з фаунай і флорай, з большай любоўю глядзяць на навакольнае асяроддзе.

ЗАХАПЛЕННІ

МАЙСТЭРСТВА І ФАНТАЗІЯ

У Пружаных адкрылася выстаўка работ праціўнікоў трэста «Брэстводбуд», якія аддаюць вольны час жывапісу, інкрустацыі, разьбе па дрэву, іншым відам дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва.

У Кнізе водгукаў наведвальнікі адзначаюць высокае майстэрства мастакоў-аматараў. Асаблівым поспехам карыстаюцца малюнак «Іван Грозны» бульдазерыста Фёдара Мароза, пано «Афрадзіта» на тэмы старажытнагрэчаскай міфалогіі, зробленае з каляровага дроту старшынёй прафкома прадпрыемства Васілем Маргунцом, драўляная скульптура «Царэўна-жаба» слесара Міхаіла Варэцага, работы іншых умельцаў.

АКТУАЛЬНЫЯ ГУТАРКІ

САВЕЦКАЕ ГРАМАДСТВА:
РОЗДУМ АБ ПЕРАБУДОВЕ

Мой субяседнік — доктар філасофскіх навук **Анатоль БУТЭНКА** загадчык аддзела Інстытута эканомікі сусветнай сацыялістычнай сістэмы Акадэміі навук СССР, прафесар Маскоўскага ўніверсітэта, аўтар васьмі манаграфій і больш за дзвесце іншых работ па тэорыі і практыцы сацыялізму. Вучоны выказвае сваю думку аб пераменах, якія адбываюцца ў савецкім грамадстве, яго праблемах.

— У плане перабудовы савецкага грамадства як вы адзначаеце сёння XXVII з'езд КПСС?

— Я б падкрэсліў сёння два моманты: наколькі аб'ектыўна XXVII з'езд ацаніў мінулы перыяд (без гэтага немагчымы сапраўдны рух наперад) і што зроблена за гэты перыяд, зыходзячы з такой ацэнкі. Гэта тым больш важна, паколькі студзеньскі Пленум ЦК КПСС зноў звярнуўся да нашага мінулага развіцця і выпрацаваў ацэнкі, якія ў некаторых выпадках ідуць далей, чым было на з'ездзе.

Жыццё прымусіла нас зноў звярнуцца да мінулага перыяду, таму што перабудова ідзе пакуль больш марудна, чым хацелася б. Яна натыкаецца, як высветлілася цяпер, на такія перашкоды, якія раней не называліся, часткова ці поўнасцю не ўлічваліся ці не былі выяўлены ў поўнай меры.

Вяртанне да мінулага нам патрэбна таму, што без дакладнага і поўнага ўяўлення аб пакуль больш марудна, чым хацелася б. Яна натыкаецца, як высветлілася цяпер, на такія перашкоды, якія раней не называліся, часткова ці поўнасцю не ўлічваліся ці не былі выяўлены ў поўнай меры.

— Што новага ўнёс у гэтым плане студзеньскі Пленум?

— Я вылучыў бы тры моманты, якіх раней не было ў документах партыі. Па-першае, у іх не было палажэння, што ў савецкім грамадстве сталі назірацца крызісныя моманты. Гэта важная канстатацыя, якая дазваляе глыбей прааналізаваць памылкі і недахопы мінулага і зрабіць неабходныя вывады.

Па-другое, у ходзе мінулага развіцця сфарміраваўся механізм тармажэння. Яго карані ляжаць у сур'езных недахопах функцыянавання інстытутаў сацыялістычнай дэмакратыі, у палітычных і тэарэтычных устаноўках, якія не адпавядалі рэальнасцям, у кансерватыўным механізме кіравання.

Па-трэцяе, многія ранейшыя памылкі і ўзніклі механізм тармажэння звязаны непасрэдна са з'явамі 30—40-х гадоў, якія адбываліся ва ўмовах культуры асобы Сталіна. Таму партыі давялося і пасля XXVII з'езда зноў правесці на студзеньскім Пленуме аб'ектыўны аналіз таго перыяду, каб раз-

брацца да канца ў праблемах сённяшніх. Больш таго. Я думаю, што перабудова ідзе пакуль марудна таму, што якраз тая сіла, якія не далі да канца ажыццявіцца рашэнням XX з'езда КПСС (1956), што развянчаў і асудзіў культ асобы, фактычна і спынілі працэс абнаўлення нашага жыцця, не хочучь перамен і цяпер, тармажыць іх. Калі мы не выявім поўнасцю сутнасць і пазіцыі гэтых сіл і не дадзім ім бой, перабудова будзе праходзіць марудна, працэс перамен можа нават павярнуць назад. Гэты момант, на якім зрабіў акцэнт Пленум, я лічу надзвычай важным.

— У чым праявіліся крызісныя з'явы ў савецкім грамадстве?

— Замарудзілася развіццё, што выявілася ў падзенні тэмпаў эканамічнага росту (самы нізкі паказчык — 2,6 працента ў 1982 годзе), знізіліся магчымасці павышэння жыццёвага ўзроўня насельніцтва, вострымі сталі харчовая, энергетычная і шэраг іншых праблем, якія ставілі грамадства ў складанае становішча. Не вырашыліся праблемы, звязаныя з парушэннем прынцыпу размеркавання па працы і іншых прынцыпаў сацыялізму.

Шэраг негатыўных момантаў, з'яў, адступленняў ад прынцыпаў сацыялізму і іх падмены ўзніклі яшчэ ў 30—40-я гады і, укарніўшыся, сталі элементамі механізма тармажэння, хаця ў той час яны па розных прычынах сябе моцна не праявілі. Гэта адбылося пазней — у 60—70-я гады.

Сёння важна разгледзець усю гісторыю Савецкай дзяржавы і высветліць, дзе, як і чаму ўзніклі тыя ці іншыя негатыўныя з'явы, скажэнні, дэфармацыі эканамічнай і палітычнай арганізацыі грамадства, якія не давалі поўнасцю раскрыцця магчымасцям сацыялізму.

Пераасэнсоўваючы розныя бакі савецкага сацыялістычнага гаспадарання, мы адзначаем, што не ўсюды ў нас рабілася ўсё па-сацыялістычнаму, не ўсюды прымяняліся прынцыпы, нормы, механізмы, якія адпавядаюць сутнасці сацыялізму. І калі пытаюцца, у чым галоўныя энс перабудовы, то самы канцэнтраваны і кароткі адказ — **больш сацыялізму, больш дэмакратыі.**

— А ў чым сутнасць механізма тармажэння?

— Механізм тармажэння складаўся з эканамічных, палітычных, сацыяльных і ідэалагічных форм, з'яў, рычагоў кіравання, якія не дазваляюць поўнасцю раскрыцця магчымасцям сацыялізму, што скоўваюць паспяховае выкарыстанне яго пераваг.

— Адкуль узятася ўсё гэта?

— Мне здаецца, што размова ідзе аб тым, аб чым папярэдзвалі Маркс, Энгельс і Ленін, але што выпала з наступнага спрощанага тлумачэння будаўніцтва сацыялізму: для рабочага класа, які прыйшоў да ўлады, вялікай небяспекай з'яўляецца бюракратызм. Заснавальнікі навуковага сацыялізму тлумачылі гэта тым, што на пэўным этапе пераходу ад старога грамадства да новага рабочаму класу яшчэ будзе неабходна дзяржава. І яна разам са сваімі органамі мае тэндэнцыю паступова ўсё больш і больш аддзяляцца ад грамадства, станавіцца сілай, усё больш самастойнай, якая пагражае паставіць свае інтарэсы над грамадствам. Таму Маркс і Энгельс падкрэслівалі: каб засцерагчы рабочы клас, працоўны ад такой небяспекі, **трэба з першых жа крокаў новага грамадства залучаць працоўных да кіравання, развіваць іх самакіраванне.** Толькі такім шляхам можна стварыць процівагу ўтварэнню бюракратычнай дзяржаўнай сістэмы. Ленін указаў на небяспеку бюракратызму, выходзячы ўжо з практыкі пачатковага перыяду будаўніцтва сацыялізму. І чым далей, адзначаў ён, тым больш актыўна трэба весці барацьбу супраць гэтай небяспекі.

Як Маркс і Энгельс, Ленін таксама лічыў, што да таго часу, пакуль існуе падзяленне функцый кіравання і выканання і ёсць кіраўнікі і кіруемыя, да таго часу ёсць небяспека бюракратызму — гэта значыць, аж да поўнага ўсталявання грамадскага самакіравання, калі знікне дзяржава.

Але гэтыя ленінскія ідэі і думкі былі забыты Сталіным, пры якім запанавалі адміністратыўна-валонтарысцкія метады кіравання, чым стварылася самае спрыяльнае становішча для развіцця бюракратызму. Ніякіх мер па развіцці самакіравання, натуральна, не ажыццяўлялася. Улада поўнасцю была сканцэнтравана ў руках створанага адміністратыўна-бюракратычнага апарату. З гэтых пазіцый працэсы і рэпрэсіі 30-х гадоў выглядаюць як завяршэнне фарміравання сталінскай улады, якая разграміла тых, хто адстойваў сістэму кіравання, якая існавала да ўсталявання культуры асобы і грунтавалася на ленінскіх ідэях і традыцыях.

XX з'езд КПСС смяртэльна напалохаў бюракратыю, але пазней яе актыўныя сілы згуртаваліся і змаглі спыніць працэс ачышчэння грамадства ад бюракратызму і іншых негатыўных насленняў. Іх і сёння палюхае расшырэнне самакіравання, выбары кіраўнікоў, публічнасць у прыняцці рашэнняў, кантроль мас, гэта зна-

чыць усё, што ўжо ставіць і паставіць іх саміх пад кантроль мас, звужае і абмяжоўвае іх функцыі кіравання. Яшчэ Маркс трапна заўважыў, што адна з галоўных форм работы бюракратыі — таямнічасць, яны не любяць адкрытасці ўлады і разглядаюць яе як здрадніцтва іх інтарэсам. І сёння мы бачым, што бюракратыя прадстаўляе галоўную сацыяльную сілу механізма тармажэння.

Вядома, не кожны кіруючы дзяржаўны ці адміністрацыйна-партыйны работнік з'яўляецца бюракратам. Бюрократ толькі той, хто свае службовыя кіраўніцкія функцыі выкарыстоўвае ў асабістых мэтах, дрэнна выконвае сваю работу і тым самым тармазіць развіццё грамадства. І ўжо тым больш той бюрократ, хто, дзейнічаючы па дагаворанасці з іншымі, наўмысна перашкаджае руху грамадства наперад. Напрыклад, газета «Правда» пісала аб выпадку ў Варашылаўградскай вобласці на Украіне, дзе аб'яднанымі сіламі адказныя прадстаўнікі дзяржаўных і партыйных органаў спрабавалі пасадыць у турму журналіста за выкрыццё ім недахопаў і незаконных дзеянняў службовых асоб. Усе вінаватыя, уключаючы першага сакратара абкома партыі, пракурора вобласці і начальніка абласнога ўпраўлення КДБ, былі пакараны.

Бюракратыя баіцца непасрэдных сувязей з масамі, ведаючы, што можа выявіцца яе некомпэтэнтнасць ці няведанне патрэбнасцей працоўных, няўменне ці не жаданне сумленна працаваць.

Паколькі механізм тармажэння — прадукт і мінулых умоў, мы вымушаны вяртацца да іх. Менавіта тады склаліся такія формы кіравання вытворчасцю, калі рабочы адхілілі ад кіравання прадпрыемствамі і зрабілі толькі выканаўцамі працоўных функцый, працоўныя аказаліся па-за механізмам, які размяркоўваў вытворчы прадукт і даход, яны былі адхілены ад рэальнай улады, хаця ўлада дзейнічала ад іх імя. Аднак і ў тых умовах людзі самааддана працавалі: савецкі народ дабіўся вялікіх дасягненняў у стварэнні новага грамадства, і сацыялізм вытрымаў цяжкае выпрабаванне на трываласць у бітве з фашызмам. Але паспяховае развіццё дасяглася вельмі дарагой цаной, з непазрэбнымі новаму ладу негатыўнымі з'явамі і выдаткамі, што моцна перашкодзіла сацыялізму поўнасцю раскрыць свой патэнцыял.

Цэнтральны Камітэт партыі адкрыта ўзяў на сябе адказнасць за памылкі 60—70-х гадоў. Такой моцнай самакрытыкі, якая прагучала на студзеньскім Пленуме, у документах партыі яшчэ не сустракалася. Там было сказана, што ЦК КПСС і кіраўніцтва краіны па суб'ектыўных прычынах, гэта значыць у сілу асабістых якасцей, не змаглі забяспечыць правільнае развіццё краіны. А Ленін падкрэсліваў, што адносіны партыі да сваіх памылак — важнейшы крытэрыя яе сталасці.

Гутарку вёў
Альберт СІРОТКІН.

РЭПАРТАЖ

З БАТАНІЧНАГА САДУ

ПОЛЕ
«ЦУДАЎ»

Забяспечыць харчовую прамысловасць рэспублікі вострымі прыправамі мясцовай вытворчасці — такую задачу вырашаюць вучоныя Акадэміі навук і Дзяржапрамо БССР, якія акліматызоўваюць і ўкараняюць у сельскагаспадарчую практыку каштоўныя расліны розных шырот.

Якіх толькі цудаў не бачыла гэтая «поле навалельцаў» у Цэнтральным батанічным садзе АН БССР. Тысячы відаў патрабавальных да цяпла раслін поўдня прабавалі свае сілы пад нашым не вельмі шчодрым сонцам.

Старшы навуковы супрацоўнік лабараторыі мабілізацыі раслінных рэсурсаў кандыдат біялагічных навук Лідзія Кухарава расказвае:

— Без вострых прыпраў не зробіш каўбас, пельменяў, розных кансерваў, супавых канцэнтратаў, марынадаў, саленняў, безалкагольных напіткаў, шматлікіх кандытарскіх вырабаў.

Л. Кухарава паказвае дзялянку, дзе густа падымаюцца зялёныя расліны з буйным зубчастым лісцем.

— Захавалася яна ў нас у краіне толькі ў Белавежскай пушчы. А вось цаны ёй няма.

Расцёрты на далоні, ліст набыў такі ўсходні водар, што ў яго беларускае «грамадзянства» проста не верылася. Аказалася, што кадзіла не толькі прыемна пахне, але і дапамагае пры язве страўніка, туберкулёзе, хваробах нырак. Расліна — адна з нямногіх, здольных атрымліваць з глебы і накопліваць іоны неабходных чалавеку золата і серабра. Для безалкагольных напіткаў вучоныя сумесна са спецыялістамі Дзяржапрамо рэспублікі падабралі некалькі «букетаў» з розных траў, дзе белавежская рэдкасць будзе іграць першую скрипку. Выпуск такіх напіткаў плануецца пачаць ужо ў бліжэйшы час.

На дзялянцы акуратныя круглыя кустыкі. Гэта сагурэя — прышэліца з Каўказа. Прыжылася яна добра, і ўжо вучоныя перадалі першы ўраджай насення саўгасу «Рудакова», што пад Віцебскам. Гэта гаспадарка, якая ўваходзіць у аграпрамысловую фірму «Дзвіна», стала асноўным пастаўшчыком сыравіны для арыгінальных чайных збораў, выпуск якіх асвоены ў Віцебску.

Самыя пышныя зараснікі на полі палыну эстрагону або, як яго яшчэ называюць, тархуну. Гэты каўказскі гасць адчувае сябе ў Беларусі настолькі добра, што ўжо ў самай бліжэйшай будучыні харчавікі змогуць адмовіцца ад завозу канцэнтрату гэтай расліны з Грузіі і перайсці на мясцовую сыравіну, неабходную для выпуску напітку «Тархун». І не толькі напіткаў. Палына эстрагон валодае такім магутным бактэрыцыдным дзеяннем, што некалькі каліваў сушанай расліны на літровы слоік дастаткова, каб без воцату закансерваваць памідоры або агуркі.

Батанікі прапанавалі нават выкарыстоўваць палына эстрагон замест хімічных кансервантаў пры закладцы сіласу. І тут навалелец не падвёў — да вясны корм захавася ў выдатным стане.

Д. ПАТЫКА.

Група даследчыкаў, у ліку якіх супрацоўнікі Інстытута фізікі Беларускай Акадэміі навук акадэмік АН БССР Віктар Буракоў і члены-карэспандэнты АН БССР Анатолій Рубінаў і Аляксандр Вайтовіч, прапанавала прынцыпова новы метад вызначэння кампанентаў рэчываў у сумесі па іх характарыстыках паглынання святла. Гэты спосаб забяспечвае павелічэнне адчувальнасці вымярэнняў у параўнанні з вядомымі раней у... мільён разоў! Замест звычайнай фотарэгіструючай тэхнікі для рэгістрацыі аслаблення свабоднага патоку пры прасвечванні ўзора вучоныя прапанавалі паспрабаваць атрымаць дакладную інфармацыю аб характарыстыках аптычнага паглынання рэчыва з дапамогай лазера.

Такі падыход адкрыў шырокае магчымасці даследавання і прывёў да з'яўлення новай галіны навукі — унутрырэзантарнай лазернай спектраскапіі.

Сёння ідэі УРЛС атрымалі шырокае распаўсюджанне ў нас у краіне і за мяжой.

НА ЗДЫМКУ: супрацоўнікі Інстытута фізікі АН БССР члены-карэспандэнты Анатолій РУБІНАЎ і Аляксандр ВАЙТОВІЧ.

Фота У. АЛЯШКЕВІЧА.

ПІШУЦЬ ЗЕМЛЯКІ

ПОЗІРК У БУДУЧЫНІЮ

Я заўсёды ўважліва чытаю вашу газету. І асабліва хачу падзякаваць за тое, што ў ёй можна знайсці ўсе выступленні, заявы і інтэрв'ю савецкага кіраўніка Міхаіла Сяргеевіча Гарбачова замежнай прэсе. Цяжка не заўважыць, што асноўная іх тэма прысвечана самаму актуальнаму ў наш час пытанню: быць ці не быць роду чалавечаму на нашай планеце. Гэта праблема востра паўстала не толькі для народаў Савецкага Саюза, краін сацыялістычнай садружнасці, але і для ўсіх разумных людзей свету. Менавіта таму вельмі і вельмі памыляюцца заправільны ваеннага бізнесу, па ўказцы якіх дзейнічае адміністрацыя Белага дома, калі думаюць, што мілітарызацыя космасу і стварэнне там так званых «касімічнага шчыта» дазволіць ім дыктаваць свае ўмовы ўсяму свету.

Вам, напэўна, вядома, што асноўны дэвіз унутранай і знешняй палітыкі ЗША — «прыбытак перад народам». Гэта азначае, што перш за ўсё неабходна думаць аб прыбытках, а ўжо потым аб надзённых патрэбах людзей. А іншы раз на іх можна і зусім не звяртаць увагі, калі так больш выгадна дзелавым карпарацыям.

Прапанова КПСС поўнасьцю вызваліць нашу планецу ад зброі масавага знішчэння да канца цяперашняга стагоддзя з'яўляецца вельмі важкім гістарычным крокам, які, без сумнення, будзе запісаны ў кнігу гісторыі чалавечтва яго сучаснымі і будучымі пакаленнямі як вялікі акт гуманізму камуністычнай ідэалогіі і перавага яе маральных каштоўнасцей. Я таксама думаю, што ўжо цяпер настаў час, каб да гэтага голасу ўважліва прыслухаліся і тыя, хто цешыць сябе ілюзіямі, што калі першымі нанесці ўдар па Савецкаму Саюзу, то яго можна будзе знішчыць, а Злучаныя Штаты застаюцца непашкоджанымі. У рэшце рэшт трэба раз і назаўсёды зразумець, што ўсе падобныя думкі — не што іншае, як бясплодныя мары і ілюзіі хворага мозгу, паколькі ўжо сёння кожнаму нармальнаму чалавеку зразумела, што ў выпадку ўзнікнення тэрмаядзернай катастрофы ў ёй не будзе ні пераможцаў, ні пераможаных.

ных, усе багатыя загінуць гэтак жа, як і людзі сярэдняга дастатку і беднякі.

Я, мае сябры ды наогул многія ў Амерыцы вельмі станоўча і з вялікім адабрэннем ставімся да шматлікіх мірных прапаноў і ініцыятыў, якія былі выказаны за апошні час у выступленнях М. С. Гарбачова. Што тычыцца буржуазнай прэсы, то яна ў асноўным адрэагавала на іх вельмі своеасабліва. Замоўчаючы міралюбівы знешнепалітычны курс Савецкай дзяржавы, яна сутаргава хапалася за тыя недахопы, якія былі адкрыта названы і асуджаны М. С. Гарбачовым у дакладзе на XXVII з'ездзе КПСС і ў іншых яго выступленнях. Уласна, хапаючыся за гэтыя недахопы, буржуазныя пісакі стараліся на старонках сваіх выданняў як мага мацней дыскрэдытаваць Савецкі Саюз, прымусіць сваіх чытачоў паверыць, што нібыта Краіна Саветаў за гады свайго існавання мала чаго дасягнула ў сацыяльна-эканамічным развіцці, каб такім чынам пасеяць у сядомасці чытачоў нявер'е ў сацыялізм, а значыць, і ў тыя прапановы, якія нявыгадным заправільнам ваенна-прамысловага комплексу. Але тыя амерыканцы, хто мае галаву на плячах і думае сам, ніколі не паддадуцца такой псіхалагічнай апрацоўцы. Яны добра ведаюць, што развіццё кожнага грамадства, асабліва такога, якое ідзе непратанутым шляхам, не застрахавана ад пралікаў. Немагчыма рабіць канчатковыя вывады і даваць поўную і канкрэтную ацэнку ўсёй сістэме ў цэлым і яе ўраду, звяртаючы ўвагу толькі на недахопы і свядома закрываючы вочы на бяспрэчныя дасягненні і поспехі. Гэта ўсяляе ў народ песімізм і безнадзейнасць, а камуністы, якія з'яўляюцца праўдзівымі людзьмі ў сапраўдным разуменні гэтага слова, ніколі песімістамі не былі і не будуць.

Я цвёрда перакананы, што ўсе планы, якія прыняты XXVII з'ездам КПСС, будуць ажыццэўлены савецкім народам.

Аляксандр КРАШАНІНІКАЎ,
ЗША.

Брэсцкая крэпасць... Гэтыя два словы ведае, бадай, увесь свет. Адсюль пачалася Вялікая Айчынная вайна, якая завяршылася перамогай савецкага народа над фашыскай Германіяй. А Брэсцкая крэпасць, гарнізон якой першым уступіў 22 чэрвеня 1941 года ў бой з ворагам і мужа абараняў яе на працягу больш як месяца, была першай перамогай волі і духу савецкіх воінаў.

Брэсцкая крэпасць, як і Хатынь, назаўсёды ўпісаны ў нашу гісторыю. Яны — рэальнасць, якая стала легендай. Таму бясконца людская плынь да сцен старой цытадэлі. Нярэдка тут, асабліва ў летнія месяцы, можна сустрэць і нашых суайчыннікаў — замежных беларусаў. Многія з іх, пабываўшы ў Брэсцкай крэпасці, пачынаюць разумець, што такое вайна, колькі гора і пакут прынесла яна нашаму народу.

А для тых, хто абараняў Брэсцкую крэпасць, для іх жонак і дзяцей гэтая зямля стала роднай.

НА ЗДЫМКАХ: у першыя дні баёў у крэпасці загінуў муж Клаўдзіі ГРЫГОР'ЕВАЙ Сяргей — радавы 84-га стралковага палка. Разам з дочкай Галінай жонка салдата прыехала са Смаленшчыны пакланіцца праху да-

рагога чалавека; Радзівон СЕМЯНЮК (справа) прыехаў у Брэст з Новакузнеца. У далейшым 1941-м ён абараняў Усходні форт крэпасці.

[Працяг. Пачатак у № 35].

ЗА КІМ ПАЙШОЎ НАРОД

(РАЗВІЦЦЕ БЕЛАРУСКАГА НАЦЫЯНАЛЬНАГА РУХУ У 1917 ГОДЗЕ)

Маючы падрыхтаваныя кадры інтэлігенцыі і матэрыяльныя сродкі, карыстаючыся падтрымкай мясцовых органаў буржуазнай улады, лідэры гэтага крыла аб'явілі, што яны стаяць на чале агульнанацыянальнай барацьбы. На самай жа справе ў аснове іх дзейнасці ляжаў нацыяналізм — рэакцыйная ідэалогія і практыка адасаблення сваёй нацыі, варожыя адносіны да іншых этнічных супольнасцей. Перапляценне ў эканоміцы і грамадска-палітычным жыцці Беларусі капіталістычных адносін з феадальнымі перажыткамі, якія суправаджаліся нацыянальным прыгнётам, стварылі аснову для ўзнікнення адначасова разнавіднасцей нацыяналізму — памешчыцка-клерыкальнага, буржуазнага і дробнабуржуазнага.

Сацыяльнай апорай памешчыцкага клерыкальнага нацыяналізму з'явіліся буйныя землеўладальнікі, памешчыкі, чыноўнікі, праваслаўнае духавенства. У сакавіку 1917 года дзеячы гэтага рэакцыйнага напрамку на базе розных беларускіх манархічных арганізацый стварылі новыя палітычныя аб'яднанні: у Гомелі — Саюз беларускай дэмакратыі, у Магілёве — Беларускі нацыянальны камітэт, у Віцебску — Саюз беларускага народа, у Оршы — Беларускі народны камітэт. К гэтым часу праявіла палітычную актыўнасць і праваслаўнае духавенства. У красавіку 1917 года ў Маскве па ініцыятыве протаіерэя А. Кульчыцкага і святшчэнніка А. Разумовіча быў скліканы з'езд праваслаўнага духавенства беларускіх губерняў. З'езд, на якім прысутнічала 800 святшчэннікаў, заснаваў Беларускі праваслаўны саюз. Праваслаўнае духавенства ў кантакце з віцебскім Саюзам

беларускага народа спрабавала ўзяць у свае рукі кіраўніцтва ўсім беларускім нацыянальным рухам. Часовы ўрад прыхільна паставіўся да гэтых намераў клерыкальна-памешчыцкіх дзеячаў. Яны спрабавалі трансфармаваць і некаторыя раней існаваўшыя памешчыцкія арганізацыі, надаць ім буржуазную афарбоўку і тым самым выкарыстаць іх у мэтах абароны сваіх класавых інтарэсаў. Менавіта з такой мэтай быў створаны Беларускі саюз зямельных уласнікаў, які фактычна з'яўляўся адгалінаваннем Усерасійскага саюза зямельных уласнікаў.

Палітычныя групы, якія аб'ядноўвалі памешчыкаў, чыноўнікаў, праваслаўнае і каталіцкае духавенства, абвясцілі курс на супрацоўніцтва з рускай буржуазіяй і яе партыямі — кадэтамі. У нацыянальным пытанні гэтыя арганізацыі не заўсёды паслядоўна падзялялі нават ідэю аб культурным самавызначэнні беларускага народа. Прынцып нацыянальна-персональнай аўтаноміі ў іх праграмах падмяняўся абласным самакіраваннем з правам мясцовага заканадаўства толькі ў пытаннях гаспадарчага і культурнага жыцця. Віцебскі Саюз беларускага народа, напрыклад, абвясціў ідэю развіцця ўсіх дэмакратычных сіл беларускага народа з мэтай «узняцця разумовага і маральнага становішча беларусаў» і «ўмацавання сярод усіх слаўў беларускага народа рэлігійна-царкоўнага жыцця». Натуральна,

такія ідэі не маглі захапіць шырокія працоўныя масы Беларусі.

У першыя ж дні рэвалюцыі актывізавалася дзейнасць і Беларускай нацыянальнай буржуазіі. Яна імкнулася замацаваць сваю палітычную ролю ў краі, дэбатовала стварэнне прымальных форм нацыянальнай дзяржаўнасці. Яшчэ да перамогі лютаўскай рэвалюцыі яе ідэолагі В. Ластоўскі, П. Алясюк, А. Луцкевіч, А. Уласаў і іншыя сфармулявалі асноўныя праграмныя ўстаноўкі буржуазнага нацыяналізму. Яны лічылі, што галоўным заставалася нацыянальнае пытанне, таму і меркавалі, што яго вырашэнне з'явіцца асноўнай задачай беларускага нацыянальна-вызваленчага руху. Руская рэвалюцыя 1917 года ва ўмовах Беларусі, на іх думку, не змагла адразу набыць нацыянальны характар і аб'ектыўна вырашыць асноўнае пытанне — стварыць у канчатковым выніку беларускую нацыянальную дзяржаўнасць. Таму ставілася задача: ператварыць нацыянальна-вызваленчую барацьбу працоўных Беларусі ў зусім самастойны, замкнуты працэс, які нічога агульнага не меў бы з рэвалюцыйнай барацьбай расійскага пралетарыяту. Такія імкненні буржуазных нацыяналістаў не супадлі з класавымі інтарэсамі працоўных мас Беларусі.

Узнікла некалькі буржуазна-нацыяналістычных арганізацый, сярод якіх найбольшую актыўнасць праяўлялі «Беларуская партыя народных сацыялістаў»

(БПНС) і «Беларуская хрысціянская дэмакратыя» (БХД). Да гэтых партый прымкнула значная частка памешчыкаў. У БПНС, напрыклад, увайшла група буйных памешчыкаў на чале з Р. Скірмунтам, які спрабаваў нават абгрунтаваць сваё «гістарычнае права» на палітычнае кіраўніцтва беларускім нацыянальным рухам. Сведчаннем таму можа служыць яго пісьмо, адрасаванае беларускім нацыянальным арганізацыям. «Я сам ураджэнец беларускага Палесся, — пісаў Р. Скірмунт, — патомак літоўскай сям'і з даўніх часоў, якая навечна асела ў гэтым краі, а мае продкі да XVII стагоддзя карысталіся беларускай мовай як хатняй. Я заўсёды быў і буду горача адданым свайму народу — яго месцазнаходжанне не за Нёманам і Бугам і не на Волзе, а тут, у Беларусі... Паколькі іншыя народы праяўляюць да нас недружалюбныя адносіны, ім, безумоўна, павінен быць дадзены адпаведны адпор». Абгрунтаваўшы такім чынам свае «гістарычныя правы», мясцовыя памешчыкі і буржуазія спадзяваліся захапіць кіраўніцтва нацыянальным рухам і тым самым устанавіць сваю палітычную гегемонію.

Палітычная лінія беларускіх буржуазна-нацыяналістычных партый і арганізацый збліжчалася з кадэтамі — галоўнай партыяй ліберальнай буржуазіі ў Расіі. Толькі разыходзіліся з імі ў нацыянальным пытанні. Яны выступалі за атрыманне Беларускай дзяржаўнай аўтаноміі ў

межах федэратыўнай Расійскай дзяржавы.

Дэмакратычныя сілы нацыянальнага руху — сяляне, працоўныя інтэлігенцыі, сярэднія гарадскія слаі насельніцтва — не адразу пераадолелі дробнабуржуазныя забавоны, у тым ліку і нацыяналістычныя. Гэта выкарыстоўвалі ў сваіх мэтах буржуазныя нацыяналісты. Вядома, многанацыянальны састану рабочага класа Беларусі крыху аслабіў яго актыўнасць у барацьбе за кіраўніцтва нацыянальным рухам. Гэтым садзейнічала і вялікадзяржаўная палітыка меншавікоў і эсэраў, якія карысталіся па першым часе ўплывам у асяроддзі беларускага пралетарыяту і расійскага сацыяльна-дэмакратычных арганізацый, вымушаны былі весці напружаную барацьбу з меншавікамі і бундаўцамі за ажыццэўленне сваёй палітычнай лініі і таму не заўсёды маглі ўдзяліць належную ўвагу ўзрастаючаму беларускаму нацыянальна-вызваленчаму руху. Гэта і прывяло да таго, што спачатку беларускі нацыянальны рух развіваўся пад уплывам буржуазных партый і арганізацый. У. І. Ленін указаў: «Буржуазія, якая натуральна выступае ў пачатку ўсякага нацыянальнага руху гегемонам (кіраўніком) яго... хоча ў нацыянальнай справе альбо прычэпкі для сваёй нацыі, альбо выключных выгад для яе». Менавіта з гэтых пазіцый пасля перамогі лютаўскай рэвалюцыі спрабавалі выступаць буржуазныя нацыяналісты.

[Заканчэнне будзе].
Мікалай СТАШКЕВІЧ.

ЛЕГКО ЛИ НЫНЧЕ БЫТЬ СОВЕТОЛОГОМ РЕВОЛЮЦИОННАЯ ПЕСНЯ НА ВОЛНЕ БИ-БИ-СИ

Непривычно слышать «Варшавянку» на волне Би-би-си. Быть может, британская радиовещательная корпорация вышла с этой революционной мелодией в эфир впервые за шестьдесят с лишним лет своего существования. Но не потому, что в Лондоне вдруг изменили свое отношение к событиям и людям, для которых она была боевым маршем. Просто средства массовой информации Запада начали свою «подготовку» к 70-летию Октябрьской революции.

Исторические оценки обладают устойчивостью. Но если сравнить то, что пишут и говорят о годовщине Октября сегодня, с тем, что говорили и писали, скажем, всего десять лет назад, кажется, что оценки эти принадлежат разным эпохам. Американский журнал «Джорнэл оф модерн хистори» в отчете о научной конференции того времени в США назвал советологов «судом присяжных вещателей» за то, что лишь один из всех ее участников не считал Октябрьскую революцию катастрофой для России.

Недавно такой кадровый «вещатель», старейшина американских советологов, профессор истории Гарвардского университета и бывший советник президента Рейгана Ричард Пайпс с ностальгической нотой писал в журнале «Нью рипаблик», что прошли времена, когда легко было считаться специалистом по Советскому Союзу.

Он жалуется, что впервые с 1917 года быстрые изменения в СССР взламывают привычные антисоветские конструкции, но все еще пробует по старинке затолкать в свои схемы новизну жизни.

Общее впечатление от очередных попыток переписать советскую историю — явная растерянность организаторов кампании. Дело в том, что старые клише, служившие долгие годы, сегодня настолько не совмещаются с действительностью, что часто создают даже комический эффект.

Демонстрируется, например, видимое беспристрастие и даже сочувствие целям революции. Читателю и слушателю предлагается ошеломляющий калейдоскоп якобы возможных исторических вариантов, если бы произошло или не произошло то-то и то-то... А главное событие XX века, предсказанное К. Марксом и Ф. Энгельсом еще за полвека до октября 1917 года, представляется захватывающей интригой в духе романов А. Дюма.

Как это делается? Та же Би-би-си начала свои программы с панегирика последнему русскому царю. Нет положительного эпитета, который пожалели бы для него авторы передач. Острый ум, привлекательный, деликатный, простой, душевно отзывчивый, чуткий... «Если его (Николая) попросить, он отдаст последнюю рубашку». Эти слова принадлежат — и лондонское радио бегло и бесстрастно упоминает его — П. Дурново, министру внутренних дел, известному организатору казней революционеров в 1905 году и вместе с царем заслужившему прозвище Кровавого. Рассчитывают, очевидно, на то, что никто не помнит или не знает, как 9 января того года более 140 тысяч петербургских рабочих пришли к царю просить не его рубашку, а хлеба для своих голодных детей и были встречены пулями. Более тысячи рабочих, их жен и детей были убиты, около 5 тысяч ранены. Эта кровавая бойня послужила началом первой в России и в XX веке народной революции.

Если в прошлом немало фальсификаций было выстроено вокруг будто бы верхушечного, заговорщического характера революции, проведенной, мол, на глазах инертной массы радикально-социалистически настроенной группой интеллигенции, то теперь исторические фантазии уходят в глубь веков. Профессор Джерри Хью, сотрудник института Брукинса, одного из «мозговых трестов» США, пишет, например, в «Интернэшнл геральд трибюн», что Октябрьская революция представляла собой протест простого народа против западного образа жизни и западной по возвращению, а то и по происхождению интеллигенции, которые были насильно внедрены в Россию Петром Первым. Они приняли программу Ленина, утверждает он, потому что она означала возврат к старым общинным ценностям. Но сам Ленин критиковал еще в конце XIX века народников (революционное течение того времени) за идеализацию русской общины. Что же касается

программы ленинской партии большевиков, то она дала землю миллионам крестьян и освободила их от всех долгов помещикам, кулакам и церкви.

Еще недавно такая поразительная концепция вызвала бы смех не только в СССР, но и в среде самих западных советологов. Но теперь в этом упоминании Петра I заложены сразу два модных направления фальсификации советской истории, нацеленных в равной мере на события революции и на сегодняшний день. В первом случае пытаются доказать, будто Октябрь был возвратом к общественным и политическим обычаям допетровского времени. Другими словами, движением вспять.

Во втором — намереваются бросить тень сомнения на перспективы перемен в Советском Союзе, поскольку за рубежом их часто сравнивают сегодня с реформами Петра I. Оставляя в стороне вопрос о правомерности таких сравнений (перестройку ставят в один ряд даже с «новым курсом» президента Рузвельта в США 30-х годов), нужно видеть их цель: перестройка, дескать, — изобретение «прогрессивной бюрократии», чуждая или безразличная для большинства народа, как это будто бы было и два с половиной столетия назад. Но достаточно почитать публикуемые в советской прессе письма рабочих, крестьян, интеллигенции, служащих, чтобы увидеть всенародную поддержку курсу партии на обновление советского общества.

Излюбленным приемом остается все-таки изображение исторических событий от февральской буржуазно-демократической революции к Октябрю и в годы гражданской войны (и надо добавить, иностранной интервенции) как цепи случайных, необязательных совпадений. Например, английский историк Стивен Смит в своей фантазии изображает революционный Петроград и его рабочий класс незакономерным средоточием враждебных остальной России социалистических тенденций.

Бесконечную жилку «случая» в советской истории разбирает тот же Ричард Пайпс. Рассуждая в программе Би-би-си о неудавшейся попытке сторонников свергнутого царя бросить на Петроград в марте 1917 года карательный корпус, Пайпс с явным сожалением объяснял советским слушателям: «Генерал Иванов (командующий корпусом) имел хороший шанс. На стадии мятежа революцию можно было подавить. Был бы царь познергичнее, положился бы на армию, и если бы это удалось...»

Не удалось, ибо все подобные рассуждения, мягко говоря, не соответствуют действительности. Уже в февральскую революцию большая часть армии отказалась повиноваться царю, в ней было сильное влияние большевиков, и она встала на сторону народа. А во время Октябрьской революции власть к Советам перешла быстро и практически мирным путем почти во всех районах огромной страны со 170-миллионным населением. Из 84 губернских и других крупных городов России только в 15 Советская власть установилась в результате вооруженной борьбы. Без активной поддержки многомиллионных масс населения страны социалистическая революция просто не смогла бы победить. И это было полностью подтверждено поражением объединенных сил внутренней контрреволюции и иностранных интервентов из 14 капиталистических государств, пытавшихся свергнуть власть рабочих и крестьян.

Судя по темпу, принятому накануне 70-летия Великого Октября, до конца года на Западе выйдет много новых работ по советской истории, поскольку интерес к этой теме не уменьшается, а растет. В связи с этим хотелось бы привести мнение английского историка и отнюдь не марксиста Эдварда Карра. Оценивая всемирно-историческое значение Октябрьской социалистической революции, он писал: «До тех пор, пока человек будет заинтересован в изучении своего прошлого, он не усомнится в значении русской революции как одного из великих поворотных пунктов его истории».

Сергей ВОЛОВЕЦ.
(АПН).

НАД РУССКОЙ столицей парил гигантский космический корабль, неопознанный летающий объект (НЛО) из какой-то внеземной цивилизации. Не успели москвичи перевести дыхание, как возникла новая сенсация. Фейерверк цветных узоров озарил небесный свод вокруг чужого НЛО...»

Так весной 1986 года некоторые скандинавские газеты описывали феномен, якобы имевший место пять лет назад над Москвой. Газеты давали и комментарий «выдающегося советского астрофизика», из которого следовало, что инопланетный корабль уже не раз появлялся над территорией СССР и не только... США потеряли пять самолетов, когда пытались принудить этот корабль к посадке.

О ВНЕЗЕМНЫХ ЦИВИЛИЗАЦИЯХ, НЛО И АНОМАЛЬНЫХ ЯВЛЕНИЯХ

СОСТОИТСЯ ЛИ ДИАЛОГ?

В общем-то, мечта о встрече, разумеется, не о такой, а теплой и дружеской с братьями по разуму в землях живет извечно, пусть даже не о встрече, хотя бы о каких-то контактах на расстоянии. Еще в прошлом веке великий немецкий математик Карл Фридрих Гаусс предложил остроумнейший проект: вырубить в сибирской тайге гигантский чертеж теоремы Пифагора с тем, чтобы это изображение могли увидеть марсиане.

Уже в наше время, примерно с 60-х годов, радиотелескопы многих стран, в том числе и СССР, стали прослушивать небо с целью возможного приема послания от внеземных разумных существ. Американские специалисты решили не ограничиваться только прослушиванием. В 1974 году с 300-метровой чаши радиотелескопа в Аресибо (Пуэрто-Рико) ушло послание землян в направлении шарового звездного скопления М 13. Попытки установления радиоконтакта — лишь одно из направлений поиска внеземного разума. Проблема получила название СЕТИ. Фактически с ней так или иначе связана вся современная космонавтика, правда, не всегда прямо. Скажем, советские автоматические станции, исследовавшие Венеру, в целом не ставили задачу обнаружения жизни на этой планете. Они лишь изучали физические условия на ней. В результате было установлено, что на Венере очень высокие температуры — выше 450 градусов по Цельсию, большое давление — 90 атмосфер. Ясно, что искать что-либо живое, по крайней мере на поверхности планеты, вряд ли имеет смысл. А ведь до 50-х годов нашего столетия эту планету ряд ученых предполагал найти обитаемой и даже «цветущей».

В целом планетные исследования, выполненные космическими аппаратами, поубавили оптимизма в отношении возможной населенности ближайших планет. Но появились многочисленные гипотезы, согласно которым жизнь, хотя бы в простейших ее формах, следует искать на спутниках планеты-гигантов — Европе, Титане и других. Конечно же, рано или поздно космонавтика прояснит и эти вопросы. Пока же огромный — по сути, определяющий — вклад в решение общих космогонических проблем вносят крупные международные проекты типа «Вега» (исследования Венеры — кометы Галлея), «Фобос» (исследования Марса и его спутника Фобос) и другие. Особенно отраднo, что в такого рода исследованиях объединяют усилия специалисты многих стран.

Вопрос о населенности космоса ученые пытаются решить и не отрываясь от Земли, моделируя условия возникновения жизни в лабораториях. В СССР работы в этом направлении ведутся довольно широко. Предпринимаются попытки объяснения причин зарождения жизни вулканическими, электрическими, радиационными процессами. Надо сказать, что среди

ученых есть как убежденные сторонники множественности обитаемых миров, так и специалисты, склонные считать земную жизнь уникальным явлением. В среде сторонников СЕТИ часто раздаются призывы расширить усилия по поиску сигналов родственных цивилизаций и передачи наших посланий для них. Проблема эта не так проста, как может показаться на первый взгляд. В самом деле. Сигнал, посланный из Аресибо, прошел к настоящему времени расстояние свыше 12 световых лет, весь же путь до скопления М 13 займет... 24 тысячи лет. Если в М 13 найдутся наши собратья по разуму, если посчитают нужным, если смогут, наконец, дать ответ, то он придет на Землю лишь через 48 тысяч лет.

Трудно говорить о каком-то диалоге. Расширение уровня исследований, как того добиваются СЕТИ-сторонники, требует многомиллиардных затрат. Но, может быть, игра стоит свеч: расходуется же человечество большие деньги на проблему управляемого термоядерного синтеза или поиск средств от рака? Это так, но в этих случаях совершенно ясна цель поиска. С СЕТИ дело обстоит значительно сложнее: наука вполне может оказаться в положении тех лесорубов, которые начали бы вырубать тайгу для связи с несуществующими — как мы сейчас знаем — марсианами. Словом, СЕТИ — сложнейшая проблема, требующая учета очень многих факторов.

Близко к СЕТИ примыкает и проблема НЛО, хотя некоторые ученые требуют решительного размежевания этих направлений. Дело в том, что «тарелочная» тематика значительно дискредитировала себя и, похоже, не только в СССР. Сообщение, с которого мы начали рассказ, представляет собой совершенно фантастический коктейль, где правдой является лишь то, что действительно иногда над городами — и отнюдь не только над советскими или американскими — наблюдаются свечения и трудно отождествляемые светящиеся объекты. Но почему они обязательно должны быть инопланетными кораблями?

Геофизики, например, считают, что свечения могут вызываться пьезоэлектрическим эффектом, возникающим из-за напряжений в земных недрах. В свое время советские ученые Андрей Монин и Георгий Баренблат сумели объяснить — без привлечения инопланетных сил — механизм возникновения дискообразных объектов в атмосфере и океане. Перепады температур, разность плотностей и другие факторы ведут иногда к образованию устойчивых «линз» в водной и воздушной средах.

Проблемой поиска внеземных цивилизаций в СССР занимаются преимущественно радиоастрономы. В АН СССР существует специальная секция «Поиск космических сигналов искусственного происхождения». Предпринимаются попытки работать не только в диапазоне радиоволн, но и с лазерным излучением. Что же касается НЛО, то здесь специалисты предпочитают другую терминологию — аномальные атмосферные явления, то есть преимущественно связанные все-таки с атмосферой, а не с загадочными объектами. Да, трудности в отождествлении аномальных явлений есть: до 10 процентов — так считают советские и зарубежные специалисты — из всех наблюдаемых «загадочных» объектов не могут быть объяснены однозначно. Но в любом случае при интерпретации того или иного явления следует исходить из «презюмции» его земного происхождения. Вероятно, такой подход и можно считать наиболее рациональным.

Михаил ЧЕРНЫШОВ,
научный обозреватель АПН.

Новая аповесць Васіля Быкава пачынаецца з жорсткай канстатацыі: «...партызанскі разведчык Бураў ехаў на станцыю Масцішча, каб застрэліць здрадніка — тутэйшага вясковага мужыка па прозвішчу Сушчэня». Так, не здзейсніць прыгавор, не пакараць... Застрэліць... Толькі і ўсяго. Нібыта зрабіць цяжкую, непрыемную, але простую работу. Нібыта ўсё ясна. З аднаго боку, здраднік, які адзін ацалеў пасля пакарання смерцю ўдзельнікаў дыверсіі на чыгунцы. І нават не ацалеў, а яго немцы самі выпусцілі, зразумела, якой цаной... І адплата — з другога боку. Але ў Быкава нічога адназначна не бывае. Уся яго творчасць накіравана на тое, каб унесці ва ўспрыняцце вайны (асабліва для тых, хто яе не ведаў) менавіта адценні, псіхалагічныя нюансы, запоўніць белыя плямы. Быкаў усё жыццё змагаўся супраць чорна-белага адлюстравання трагічных падзей тых год: свой — вораг, баязлівасць — храбрасць, гераізм — здрада і г. д. Многія катэгарычна адмаўляюць гэты адценні, нават сёння. У чорна-белым лягчэй арыентавацца, лягчэй усё разумець, ставіць адзнакі, прымаць рашэнні. І прыводзіць прыгаворы ў выкананне...

Такі ў аповесці Войцік. Для яго няма на вайне няяснага, ды і ў даваенным жыцці не было. Сушчэня для Войціка да канца застаецца здраднікам, які ўмее спрытна выкручвацца. Ты з перадаваенага жыцця, каго арыштоўвалі па злосных нагаворах, каму Войцік раней даваў, адразу ж становіліся для яго ворагамі народа, якія «ўмеюць маскіравацца». Чорна-белая свядомасць. У тумане... Ці ўяўнай веры! Лянота душы! Страснага жадання самому аказацца на белым, а значыць, чыстым і праведным баку жыцця! Войцік не адмаўляе самому сабе ў дараванні, а хутчэй, у забыцці ўласнай слабасці і маладушша, калі ён пад дуламі варажых вінтовак прывёў карнікаў на явачны хутар. Фактычна здрадзіў. Не, ён сябе ні-

колько не апраўдвае. Але асабліва і не мучыцца. Глушыць пачуццё віны, сваё раненае сумленне. Бо, каб не адказваць на складаныя пытанні жыцця, дастаткова іншы раз не задаваць іх сабе. Белае — чорнае, святло — цемра, цяпло — холад.

Бураў павінен застрэліць Сушчэню. Але, дзіўная справа, як гэты ўвогуле крайніх поглядаў чалавек нерашучы, адцягвае, адкладае свой апошні крок, хаця, здаецца, яшчэ ў дарозе вызначыў: «не расусольваць, не заводзіць лішніх размоў, адвесці куды-небудзь і застрэліць. Калі будзе супраціўляцца, хітрыць ці апраўдвацца, застрэліць на месцы». І часу на высвятленне няма, дзейнічаць трэба, інакш самі загінуць.

Вось яно, «чорна-белае вырашэнне». Так, было яно, было, але ажыццявіць яго Бураў, пераступіўшы парог хаты Сушчэня, чамусьці не змог.

Не, не няпэўнасць перашкаджала Бураву, а менавіта тое, што ўсё было занадта пэўна, занадта канкрэтна, занадта чорна-белае. А Бураў з тых, для каго сэнс таго, што адбываецца, становіцца выразным і ясным толькі тады, калі ўлічаны ўсе адценні, усе дробязі, усё самае-самае... Гэта, і толькі гэта можа разгаць туман, які ахутвае складаныя людскія лёсы, характары, сітуацыі. Бураў інтуітыўна адчувае: за пакорнасцю Сушчэня свайму лёсу, за няўменнем ці нават нежаданнем апраўдвацца стаіць нешта няяснае, непадуладнае аб'ектыўнай логіцы, а значыць, нельга, не разабраўшыся да канца, вяршыць няхай знешне справядлівы і праведны суд. І ён адцягвае трагічную развязку, наколькі магчыма. Да той пары, пакуль не ўмешваецца сляпы выпадак і сам Бураў падае ад кулі. І ўжо Сушчэня ратуе таго, хто павінен быў пазбавіць яго жыцця. Цягне на сабе, абліваючыся потам. Далей ад выкапанай сваімі рукамі для сябе ж магілы! Нясе ад яе і Бурава. Яна, гэтая яма, магла стаць маральнай магілай для герояў Быкава. Спрабуючы

выратаваць Бурава, Сушчэня прагна спавядаецца яму ж: не, ён не здраджваў таварышам, вытрымаў катаванні, з пагардай адхіліў гнюсныя прапановы доктара Гросмаера аб супрацоўніцтве «з нямецкімі ўладамі». Ён быў выпушчаны «з пятлі» на свабоду.

Трагедыя Сушчэня не ў тым, што ён не робіць скідку на вайну, калі на многае неабходны просты, нават прамалінейны погляд, а ў тым, што выстравіў, які прагучаў у тумане, быў прадвызначаны разуменнем: Бураў загінуў, а на сустрэчу з яшчэ адным Буравым надзеі няма.

Ненатуральнасць, вымарачная сіла вайны, якая разбурае нармальныя чалавечыя адносіны, у нечым прадказаны мінулым часам, які папярэднічаў вайне. Лёсамі Бурава, Войціка, Сушчэня.

У кожным сваім новым творы В. Быкаў уклад няе наша ўяўленне аб мінулай вайне. Ён зусім не мяняе самага галоўнага — адносіны да патрыятызму, гераізму, разумення гуманнасці, баязлівасці, здрады. Наадварот, гэты ўяўленні ўсё больш і больш страчаюць плакатную абстрактнасць, выходзяць з туману стэрэатыпаў, набываюць жывыя і рэальныя абрысы. Прымітыўнае разуменне патрыятызму і гуманнасці якраз і скажае саму іх сутнасць, ставіць непераадольны бар'ер на шляху да асэнсавання героя-трагічнага мінулага Радзімы. Нашы сённяшнія ўяўленні аб вайне істотна адрозніваюцца ад канца саракавых, і гэта занадта мерна. Яны расшыраны і паглыблены творчасцю Твардоўскага, Астаф'ева, Бондарова, Распуціна, Адамовіча, Кандрацьева, мемуарамі вядомых саветскіх военачальнікаў. Працэс гэты можна паскорыць, можна затармазіць. Але ён незваротны. Аповесць Васіля Быкава «У тумане» — адзін з неабходных этапаў у спасціжэнні і асэнсаванні вялікай вайны, нашай гісторыі.

Аляксей ДУДАРАЎ.

СЛОТНЫМ ветраным днём позняй восені на другім годзе вайны атрады разведчык Бураў ехаў на станцыю Масцішча, каб застрэліць свайго знаёмца Сушчэню.

Гэты Сушчэня быў тутэйшы вясковы мужык, яшчэ з даваены рабіў на чыгунцы, але месяц назад, будучы арыштаваны паліцыяй за дыверсію ля Вяспянскага маста, купіў сабе жыццё тым, што выдаў саўдзельнікаў, сваіх жа чыгуннікаў, якія яму памаглі развінці рэйкі. Хлопцаў павесілі ў мястэчку, а Сушчэню выпусцілі, і ён другі тыдзень раскашаваў пад носам у гарнізона, у сваёй ладнай дамоўцы ля станцыі, у цяпле і сытасці, мабыць, думаючы, што партызаны да яго не даб'еруцца. Даруюць яму. Але такое не даруецца, такое належала пакараць. Камандзіры ў атрадзе параіліся і мінулае ночку паслалі Бурава зрабіць тое, чаго немагчыма было не зрабіць. Каб Бураву было ўпраўней, яму ў дапамогу далі партызана Войціка, і яны ўдвух на змораных конях, адмахаўшы якіх кіламетраў трыццаць лесавога шляху, таго ж дня надвечоркам прадраіліся праз гушчарысты ўзлесак на поле за які кіламетр ад Масцішча.

У лесе дык ужо змяркалася; сцюдзёны туман і раннія прыцемкі пакрысе праглыналі змакраны сасоннік, амаль голы, з рэштаю зрудзеллага лісця падлесак, а на палявым прасцягу за гразкай гравійкай было яшчэ святло; у твары коннікаў ударыў пругкі вільготны вецер, і яны спыніліся. Бураў звывка аглядзеўся, прыкінуў, куды гэта іх незнарок вынесла і куды цяпер лепей падацца. Але неўзабаве ён згледзеў за полем раскідзістае суча старых дрэў на станцыі, бліжэй, на схіле пагорка за рэчкай, цямнелася некалькі хат з садкамі, пара стажоў назапашанага ўлетку сена, хляўкі і пунькі. Ніжэй, у канцы гароду ля рэчкі, сіратліва тулілася за кустоўем невялічкая будынінка лазні — там з даўняй пары, памятаў Бураў, была кладка цераз рачулку, мабыць, цяпер там будзе як перабрацца і конна.

Аднак, пакуль не змеркла, у полі іх маглі ўбачыць ад станцыі, а ў той справе, дзеяла якой яны ехалі, лепш было абысціся без сведак. Тым больш без паліцаў-бобікаў. Калі бобікі іх заўважаць, то, лічы, усё прапала, прыйдзеца змывацца ў лес, далей ад лю-

дзей і наогул далей ад Масцішча. Не, трэба было скакаць якіх паўгадзіны ці болей, калі пацямнее, і тады ўжо рушыць да станцыі.

Бураў павярнуў кабылку назад да Войціка. Той, утуліўшы голаў у плечы пад мокрай, з дамаканяга сукна паддзёўкай, з панылай пакораў сядзеў на мухортым коніку, распараныя бакі якога дыхавічна хадзілі ад стомы.

— Бач, вуны! Прыехалі, — кіўнуў Бураў у бок станцыі.

Войцік зябка ценнуў мокрым плячом, над якім тырчэла доўгая руля драгункі. Яго немаведама калі голены, няпэўнага ўзросту твар пад даўгім казырком чорнай кепкі не выказаў нічога, апроч стомы і яўнага жадання спачыць. Але да спачыну было, мусіць, далёка.

— Ды бачу ўжо.

— Пастаім троху. Пацямнее — паедзем.

— А рака там, — варухнуў худым падбароддзем Войцік. — Балота.

— Ды пераедзем як-небудзь.

— Як-небудзь...

Ну ведама, Войцік ужо сумняваўся, як ён гэта рабіў не першы раз за дарогу. Да чаго няпэўны чалавек — Бурава часам ад брала злосць, — усё яму здавалася не так, як усім, усё ён разумеў інакш, і такі абачлівы, як раённы стратэг. Бураў пашкадаваў ужо быў, што звязався з такім напарнікам, але, мабыць, лепшага не знайшлося, мусіў паехаць з тым, каго далі.

Не злазыхы долу, яны стаіліся за альховым голлем на ўзлеску, даючы трохі спачыць коням ды і самім перавесці дых — першы раз за сённяшні дзень; Бураў азіраў поле, якое ён памятаў яшчэ з таго часу, як сам жыў на станцыі. Улетку тут было, здаецца, жытне, даўно ўжо, аднак, прыбранае; добра здратаваны жывёлай палетак з пататпанным іржышчам раскіс ад дажджу, у затраваным доле цымяна пабліскавалі вадой каровіны сляды. Размякля каровіны лепяхі шэрымі плямамі ляжалі на сцэжцы акрай палетка. Прыцьмелая далячынь за полем і станцыяй

паціху асядала ў слотных вечааровых прыцемках, але палізу яшчэ было досыць відна, каб іх маглі ўбачыць здалёк.

— Думаеш, ён нас ждзэ? — сказаў, памаўчаўшы, Войцік, мабыць, маючы на ўвазе тое галоўнае, што цяпер турбавала абодвух.

— Можна, і не ждзэ.

— Даўно змыўся куды. У паліцыю, можа...

— Прыедзем — пабачым. А то сядзем у засаду, — адчуўшы міжвольную прыкрасць ад тых абачлівых слоў памагатага, сказаў Бураў.

Войцік насцярожана паўзіраўся ў адзін бок, у другі, і, хоць змоўчаў, Бураў разумеў, што сядзецца тут у засадзе яму дужа не хочацца. Хочацца хутчэй назад, у Валоўскую пушчу, да сваіх буданоў, дзе хоць трохі ўгрэўна ля дымных цяпельцаў і ўжо напэўна бяспечней, чым каля гэтай станцыі. Увесь дзень яны перліся лесавамі дарожкамі, па лужках, пералесках, змакрані на слаце ды ў зарасніках; сцёгны, плечы і калені даўно ўжо здранцвелі ад сцюжы. Ехалі без сядлаў, у Бурава пад задам муляла нейкая скарэлая радзюжка, якая ўвесь час збівалася то на адзін, то на другі бок, а Войцік тросся на нічым не пакрытай вострай хрыбціне свайго касмылявага коніка. Абодвум даўно хацелася есці — трохі перахалілі яшчэ на святанні ў лагерах, з сабой не было чаго ўзяць, думалі, прыдбаюць што па дарозе. Але, на шчасце ці на бяду, дарога выдалася такая, што ніхто ім нідзе не спаткаўся, а ў вёсцы яны не заязджалі, каб незнарок не наскочыць дзе на паліцыю. Зробяць справу, будуць ехаць назад, тады, можа, куды і заскочаць, каб перакусіць і пасушыцца. Але, відаць, менавіта такі варыянт і быў не па нутры Войціку.

Быццам ён, гэты варыянт, быў даспадобы Бураву!

Ужо лепш схадзіць куды-небудзь на сувязь у гарнізон ці, яшчэ лепш, на хутар, або пасядзець пад елкай ля шашы ў засадзе, чым перціся на такое заданне. Але во мусіў, хацеў або не — начальства аб тым

не пытала, загадала, і ўсё — бяжы, выконвай. Зрэшты, тут зразумела: апроч яго, Бурава, гэтага Сушчэню з Масцішча ў іхнім атрадзе ведаў у твар хіба адзін Коўзун, што поркаўся з лета на кухні. Але Коўзуна хіба пашлеш на такое — гэта вясковы дзядзька, мусіць, з вінтоўкі за жыццё не стрэліў, ці яму справіцца са здаровым, дужым Сушчэнем.

Увогуле ж, калі разабрацца, дык пакуль што ім не было чаго наракаць, усё складалася больш-менш удала, і Бураў быў бы давольны, калі б трохі спачыў. Усё ж за гэтыя дні ён добра-такі выматаўся; мінулае ночку спаў усяго якіх пару гадзін: познаўначы прытопалі з Хамутовым з-за Рэсы, дзе разведвалі новае месца для лагера. Начальства надумалася мяняць на зіму лагер, каб далей зашыцца ў лясных нетры, бо, калі пазамярэюць паплавы і балоты, тут, у пушчы, атраду не ўсёдзець. Тры дні яны з Хамутовым і яшчэ адным разведчыкам з-пад Улы поўзлі-лазілі па-над гэтую Рэсу, што-нішто там усё ж выглядезілі, толькі вярнуліся стомленыя, мокрыя і галодныя, а тут на табе: едзь у Масцішча. Праўда, Бураў меў такой звычкі — адмаўляцца, сказаў: ёсць, будзе зроблена. Але гэта не значыць, што ў ягонай душы зайгралі ахестры — душа яго плакала, як на хаўтурах: страшэнна хацелася спаўць, хоць на гадзіну сцішыцца ў цяпле ды спакоі; дарога аж баяўся, каб, заснуўшы, не зваліцца з кабылы. Таму і гнаў, не даючы спачыну ні сабе, ні Войціку, страшнымі словамі лаючы ў думках таго Сушчэню.

Праўда, па дарозе той гнеў стаў трохі меншаць, Бураў стаў прывыкаць да сваёй малапрыемнай, калі не сказаць агіднае, місіі. Але цяпер, апынуўшыся праз адно поле ад хаты здрадніка, адчуў, як нешта ў ім зноў паднялося ад нецярплівае крыўднае злосці. Увогуле Бураў быў чалавек крайніх поглядаў на людзей і або прымаў іх цалкам, або гэтак жа цалкам адваргаў; у розных каверзных справах ён не прызнаваў ней-

кага там права на «змякчачыя» абставіны, асабліва цяпер, у вайну. Сапраўды, хіба тут можна было зважаць на якія прычыны, калі з прычынамі і без іх пагінула столькі людзей, і канца гэтай пагібелі не відна далёка. Мабыць, тут трэба адно: адвага і цвёрдасць, і калі ўжо так сталася, што ты папаўся ў іхнія лапы, дык памры па-людску, але не нашкодзь іншым. Тым, хто мае магчымасць нешта зрабіць, а можа, яшчэ і адпомсціць за тваю пагібель. А гэты чыгунчаны смойж Сушчэня, бач ты яго, захацеў выжыць і прадаў сваіх хлопцаў, быццам яны не хацелі жыць ці мелі на тое меншае за яго права. Не, відаць, у атрадзе рашылі правільна — такога трэба прыстукнуць, каб іншым была навука.

Во толькі рабіць гэта не надта хацелася самому Бураву, лепш, каб ужо хто іншы. Шкада, іншага не знайшлося, тае брыдкае заданне выпала яму, і ён мусіў увесь дзень калаціцца на гэтай дэрбіне, пакуль во дапёр да Масцішча.

Цяпер, аднак, прыспела самае труднае.

Чым яно бліжэй насоўвалася, гэтае труднае, тым усё болей думаў пра яго Бураў. Як ён тое зробіць — ён бясконца прачуваў у сваёй галаве за гэтую дарогу і ўрэшце пагадзіўся на самы кароткі варыянт: не расусольваць, не распачынаць размову, адвесці куды і стрэльніць. Калі будзе супраціўляцца, хітрыць ці апраўдвацца — стрэльніць на месцы. Самае горшае, вядома, было не застаць Сушчэню дома, чакаць ці шукаць дзе, калі куды з'ехаў. Калі ўцёк у мястэчка да паліцаў, тады зусім кепска, тады ягоная місія, лічы, не ўдадзецца. Дзядзеца вяртацца ні з чым, апраўдвацца перад мандзірам Трушкевічам, а той мандзір за ўсё не любіў апраўданнаў, гэта Бураў ужо добра памянуў. У гэтай справе ён ужо быў навучаны, аднойчы нават пахадзіў тыдзень без зброі — Трушкевіч загадаў здаць вінтоўку, пакінуць сабе адзін штык: там, куды яны хадзілі па тол, ім паказалі дулю, і яны вярнуліся з пустымі рукамі. А трэба было пастарацца, «раскінуць кроў з носа». Так патрабаваў Трушкевіч, а гэты старшы лейтэнант з акружэнцаў першага палета вайны і спагнаў і пелатрабаваць умеў добра. Калі што цяпер выйдзе не так, ужо ён спагоніць з абодвух.

[Працяг будзе].

У ТУМАНЕ

УРЫЎКІ З АПОВЕСЦІ

Васіль БЫКАЎ

АЛЯКСАНДР ШАТЭРНІК: «БЕЗ ГІСТОРЫІ НЯМА БУДУЧЫНІ»

НАКІРУНАК

ПРАЦЫ

ВЫЗНАЧЫЛА

ЖЫЦЦЁ

Адзін-два няўлоўныя рухі, і работа скончана на маіх ваках. Пластылін яшчэ захоўвае цэпльна рук майстра. Скульптар, як дырыжор пасля канцэрта, стомлена прысеў, прыдзірліва агледзеў сваё дзецішча, што ўзвышалася пасярод майстэрні.

Вось ён які, славыты дзеяч старажытнарускі літаратуры, паэт і прамойца Кірыла Тураўскі. Сучаснікі казалі пра яго: «Златоуст, паче всех востыяныи нам на Русі». З вольбіні стагоддзяў дайшло да нас імя гэтага чалавека.

...Адухоўлены строгі твар, на якім адзнакі мудрасці і мужнасці. Тонкія рысы. Здаецца, зараз велічна падмеца і прамовіць глухаватым басам: «Дзеці мае, я прыйшоў да вас і буду гаварыць».

Нават халадок прабег па спіне, настолькі рэальнай уявілася карціна.

Але ціха ў майстэрні. Вялікія, з набухлымі венамі рукі паэта ляжаць на кнізе, якую, як сваю духоўную спадчыну, заповіт нашчадкам, ён трымае на каленях.

Вось такі ўзвышаны і разам з тым зямны і блізкі нам вобраз кніжніка, асветніка, які жыў у XII стагоддзі, слаўнага сына зямлі Тураўскай, стварыў скульптар Аляксандр Шатэрнік.

Новая работа папоўніць галерэю скульптурных партрэтаў дзеячаў гісторыі і культуры Беларусі, над якой вельмі ўжо некалькі гадоў ён працуе. Плён гэтай работы неўзабаве змогуць убачыць і ацаніць жыхары Полацка, дзе павінна адкрыцца персанальная выстаўка А. Шатэрніка. Разам з іншымі твораў у экспазіцыю ўвойдуць скульптурныя кампазіцыі, прысвечаныя паэту-лацінсту эпохі Адраджэння Міколу Гусоўскаму, заснавальніку новай беларускай літаратуры Вінцэнта Дуніну-Марцінкевічу, Максіму Багдановічу, Якубу Коласу...

Майстэрня Аляксандра Шатэрніка, хаця і недалёка ад праспекта Машэрава, але гукі сучаснага горада сюды не далятаюць. Хіба толькі пазвоніць хто па тэлефоне. У

склепе—запасы гліны, на паліцах—дзсяткі каробак пластыліну. Наогул працуе ён хутка: бывае, зробіць за 3—4 дні. Але гэта ў тым выпадку, калі ўжо цалкам акрэслілася ідэя, вобраз. Іншы раз назапашаны матэрыял даволі доўга не рэалізуецца. А бывае, што ўжо скончаная кампазіцыя ператвараецца ў бюсформенны камяк пластыліну.

Уласна какучы, з каробкі пластыліну ўсё і пачалося. Такі падарунак атрымаў малы Алесь на свой дзень нараджэння ад бацькі. Бацька, па прафесіі ўрач, няблага маляваў. І падарунак выбіраў з сэнсам. Пазней, школьнікам, хлопчык стаў наведваць гурток пластыкі ў Палацы піянераў. А ўлетку бацькі адпраўлялі яго ў вёску да сваякоў. Хаця тут не было пластыліну, але затое можна было схадыць у кузню да дзядзькі Міколы, паглядзець, як ён працуе.

У 14 гадоў Саша цвёрда ведаў, што будзе толькі мастаком.

Талент, як і любоў: ён ці ёсць, ці яго няма. У Шатэрніка талент быў. З лёгкасцю ён авалодваў прафесійнымі навыкамі, выконваў курсавыя работы спачатку ў мастацкім вучылішчы, потым у інстытуце. А аднойчы ўбачыў сваю дэкаратыўную кампазіцыю ў цэнтральным часопісе па мастацтву. Усё ў яго лёсе складалася не горшым чынам. У 1975 годзе А. Шатэрніка прымаюць у Саюз мастакоў БССР. Неўзабаве яму і яшчэ траім аўтарам было даручана распрацаваць скульптурныя кампазіцыі для праспекта Машэрава.

— Ваянцін Занковіч, Леанід Давыдзенка, Юрый Палякоў і я працавалі кожны над сваёй тэмай. Работа ў нас, трэба прызнацца,—гаворыць скульптар,—зусім не клелася. Ніяк не акрэслівалася ідэя. Кнігі таксама не далі парады. У поўнай разгубленасці ад адчування бездапаможнасці я сеў тады на свой матацыкл і паехаў да дзядзькі Міколы ў вёску. А там якраз Купалле святкуюць. Пайшоў разам з усімі

да рэчкі. І раптам як прасвятленне найшло: чатыры кампазіцыі—гэта ж чатыры календарна-абрадавыя звычайныя беларускага народа, і для кожнага—традыцыйнае народнае свята—каляды, Купалле, гуканне вясны, зажынкі. Думка стала зыходнай для работы творчага калектыву.

Так на сталічным праспекце з'явіліся чатыры арыгінальныя кампазіцыі.

— Прыблізна ў гэты ж час,—працягвае Шатэрнік,—нягледзячы на тое, што ў мяне ў прыныце былі добрыя заказы, я апынуўся ў своеасаблівым духоўным тупіку. Таптаўся на месцы. Не бачыў перад сабой перспектывы. Выйсце зноў падказала жыццё. Рыхтуючыся да выстаўкі, прысвечанай 500-годдзю з дня нараджэння Гусоўскага, я паглыбіўся ў гістарычныя кнігі, архіўныя матэрыялы, вывучаючы эпоху, калі жыў аўтар «Песні пра зубра». Стаў з'яўляцца фундамент для новых і вельмі складаных задум, адчуў пад нагамі цвёрдую глебу. Ажыў для мяне і вобраз далёкага паэта, які апеў нашу зямлю, яе лясы і дубровы. Я не хацеў рабіць Гусоўскага—магістра рыторыкі і доктара філасофіі гэтакім вучоным мужам. Наадварот,—рамантыкам, жыцццялюбам, які нясе праз стагоддзі жыва-творныя ідэі гуманізму.

Я прыгадваю скульптурныя партрэты і кампазіцыі Аляксандра Шатэрніка. Сярод іх няма вялікіх па памеру. Калі параўнаць з літаратурным жанрам, то ён хутчэй майстар навалы, а калі з музычным, то—накцюрна. Зроблены на адным дыханні, яго творы не пакідаюць раўнадушнымі глядачоў. Бо нераўнадушны чалавек і сам аўтар. Для яго мастацтва—гэта не сродак зарабіць вялікія грошы, сцвердзіць сваё імя побач з вялікімі. Мастацтва жыве ў ім дзіцячай шчырасцю, адкрытасцю і даверлівасцю, вечным здзіўленнем перад характвам.

Сёння мастак А. Шатэрнік у цудоўнай творчай форме, калі скарыстаць спартыўны лексікон. На многія гады наперад вызначаны асноўныя накірунак яго працы. Гэта—гісторыя Беларусі.

— Без гісторыі няма будучыні,—кажа Шатэрнік.—Мы, скульптары, у вялікім даўгу перад сваім народам, бо не ўвекавечылі ў помніках лепшых яго сыноў і дачок. Асабіста я мяркую ў бліжэйшы час пачаць работу над скульптурнымі помнікамі Скарыне, Ефрасініі Полацкай і слаўтаму полацкаму майстру-ювеліру Лазару Боршу.

Таццяна АНТОНАВА.

НА ЗДЫМКАХ: А. ШАТЭРНІК у майстэрні; скульптурныя кампазіцыі «Кірыла Тураўскі» і «Мікола Гусоўскі». Фота М. МІНКОВІЧА.

ФЕСТИВАЛЬ БЕЛАРУСКАГА КІНО

Прэм'ерай новага мастацкага фільма народнага артыста БССР І. Дабралюбава «Восеньскія сны» ў мінскім кінатэатры «Кастрычнік» адкрыўся фестываль беларускага кіно, прысвечаны 70-годдзю Вялікага Кастрычніка.

Лепшыя фільмы апошніх год, старонкі гісторыі кінастудыі «Беларусьфільм» убачаць глядачы ў дні фестывалю. Сярод іх стужкі, якія атрымалі заслужанае прызнанне на ўсеагульных і міжнародных конкурсах—«Чорная бяроза», «Бацька», «Ідзі і глядзі», «Белыя Росы», «Знак бяды», многія іншыя. У сталічных кінатэатрах адбудзецца прэм'ерны паказ фільма «Двое на востраве слёз». Гэта дэбют у ігравым кіно аднаго з вядучых беларускіх дакументалістаў, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі СССР В. Дашука, які выступіў адначасова ў якасці аўтара сцэнарыя і рэжысёра.

У праграме дакументалістаў новыя работы «Вярба ніцая», «Кантакт», «Вяртанне «Вясны», «Вуснамі немаўляці» і іншыя. Юныя глядачы ўбачаць «Гэты мярзотнік Сідараў», «Ветразі майго дзяцінства», «Восеньскі падарунак феі», «Прыміце тэлеграму ў доўг», «Юрка—сын камандзіра», якія палюбіліся ім.

У дні фестывалю аматараў кінамастацтва чакаюць сустрэчы са стваральнікамі карцін.

ПОСПЕХ МУЛЬТЫПЛИКАЦЫІ

ЧАТЫРЫ ПРЫЗЫ АЛЕНА МАРЧАНКІ

Рашэнне дзіцячага журы фестывалю фільмаў для дзяцей XV Маскоўскага міжнароднага кінафестывалю прысудзіць прыз за лепшы мультыплікацыйны фільм беларускай стужцы «Лафертаўская макаўніца» выклікала пахвальныя апладысменты ў зале Палаца піянераў і школьнікаў, дзе праходзіў конкурсны прагляд. Гэта дыпломная работа маладога рэжысёра-дэбютанта Алены Марчанкі (пастаўлена па аднайменнай аповесці Анатоля Пагарэльскага), выпускніцы Вышэйшых рэжысёрскіх курсаў.

Алена Марчанка па адукацыі архітэктар, па прызначэнні—рэжысёр-мультыплікатар. Пацвярдзеннем таму і даная ўзнагарода, а ўсяго мультфільм «Лафертаўская макаўніца» атрымаў ужо чатыры прызы: акрамя згаданага Маскоўскага, яшчэ на Усеагульным кінафестывалі ў Тбілісі, на міжнародных фестывалях у Оберхаўзене (ФРГ) і Анесі (Францыя).

Алена Марчанка фанатычна адданая мультыплікацыі: пакінуўшы дома свой дыплом, яна паступіла на кінастудыю «Беларусьфільм», дзе выконвала самую працаёмкую тэхнічную работу, упарта зведваючы ўсе тонкасці і складанасці, спецыфіку мультыпліката. І зусім заканамерным крокам у яе біяграфіі з'явілася паступленне ў майстэрню старэйшага і вядомага савецкага мультыплікатара Фёдора Хітрука, які стаў сапраўдным настаўнікам цэлай плеяды майстроў малага кінаэкрана. Калі на адборчай камісіі разглядаліся яе работы, члены прыёмнай камісіі, сярод якіх былі Ф. Хітрук, Ю. Нарштэйн, Р. Качанаў, адразу ж адчулі дараванне дзяўчыны з Беларусі—яркую фантазію, тонкае пачуццё вобразнай прыроды твора. Пазней Ф. Хітрук напіша пра Марчанку: «... У нашу мультыплікацыю прыйшоў таленавіты мастак са сваім бачаннем свету, са сваёй пазіцыяй (што я падкрэсліў бы асабліва, паколькі нам так часта не хапае рэжысёраў з яснай грамадзянскай і мастакоўскай пазіцыяй), са сваім характарам—цяжкім,

калючым, няўжывучым, але цікавым».

У тонкай і рамантычнай стужцы А. Марчанкі «Лафертаўская макаўніца» свет паказаны вачамі дзяўчыны. Ён поўны пазіі чараўніцтва, створанай фантазіяй дзіцяці. Злая махаха праследуе герайно—маленькую дзяўчынку, то становячыся чорнай злавеснай птушкай, то прымаючы аблічча кручкатаватага дрэва. І мы разумеем, што нам хоча сказаць мастак: зло, на жаль, разліта ў свеце, што вакол нас, і яно прымае ўсё новыя і новыя формы. Але свет гэты ў фільме азараецца дабрам: з ззяючага святла, сонца і неба ўзнікаюць і плывуць у вечным руху воблакі, шамаціць лісце дрэў... Суправаджае нас у гэтым дзіўным падарожжы ў свет дзіцячага ўяўлення закадравы дзіцячы голас ад аўтара, прымушаючы яшчэ глыбей усвядоміць, што шчасце не ў багаці, а ў дабрні душынай.

Фільм зняты ў вельмі складанай і незвычайнай тэхніцы—тэхніцы «парашку». На першы погляд усё дастаткова проста: высыпаецца перад камерай на шкло пясок ці любы іншы матэрыял, які мае зярністую структуру. Затым пяску лёгкім дотыкам пальцаў ці спецыяльнага пэндзля надаецца форма: выява чалавека, дрэва, звера, што пакадрава фіксуецца на плёнку. Эфект на экране проста дзіўны: ствараецца ўражанне, быццам фільм «сатканы» са святла і ценю, дзе ява і сон, выдумка і рэальнасць так цесна пераплецены, што ствараюць асобую фантамагарычную прастору гэтага мультфільма. Стужка вырашана ў адзінай каляровай гаме летучыя, прасякнута святлом фантазіі, дзіцячага светапогляду, які адлюстроўвае паток яго сьвядомасці. Пластычнасць тэхнікі і музыкальнасць фільма (музыку напісаў беларускі кампазітар А. Алоўнікаў) надаюць яму непаўторную рытміку адлюстравання, якая літаральна зачаравала конкурсную залу Маскоўскага кінафестывалю.

Алег СІЛЬВАНОВІЧ.

АБ МОЎНЫХ ПРАБЛЕМАХ

У выдавецтве «Наука» выйшла кніга «Узаемасувязі і ўзаемаўзабагачэнне моў народаў СССР», падрыхтаваная калектывам супрацоўнікаў Інстытута мовазнаўства Акадэміі навук СССР і прысвечаная сацыяльным праблемам развіцця моўнага жыцця народаў нашай краіны.

Шмат разгаг знойдзе чытач аб уплыве рускай мовы на развіццё і ўзбагачэнне лексічнага фонду беларускай мовы. Асабліва цікавае уяўляе раздзел «Украінска-беларускі ўплыў на фарміраванне рускай літаратурнай мовы (сацыялінгвістычны і культурна-гістарычны аспект)», матэрыялы аб запазычэннях у рускай мове з украінскай, беларускай, літоўскай, грузінскай, таджыкскай і іншых моў. Падобнае спецыяльнае даследаванне аб уплыве моў народаў СССР на рускую мову ажыццёўлена ў гісторыі рускага савецкага мовазнаўства ўпершыню.

У ВЫСОКИМ, попелна-шэрым ад летняй гарачыні небе, здаецца, пад самым сонцам, кружацца ў празрыстым, пругкім паветры буслы. Пад іх вольнымі крыламі—залатыя жытнёвыя палеткі, дахі хат, родныя гнёзды на іх... Пад крыламі буслоў—Беларусь...

Колер нашай зямлі—блакітна-зялёны: абсяг лесу пад сінімі нябёсамі, паплавы і азёры, квітнеючыя палі лью. Спакойныя, роўныя фарбы роднага краю леаца і сучаюца. Такую цішыню пад высокімі нябёсамі, такі спакой—дзе яшчэ знойдзеш? Таму, відаць, і выбраў бусел—птушка, такая даверлівая, прыхільная да чалавека,—берагам свайго жыцця Беларусь.

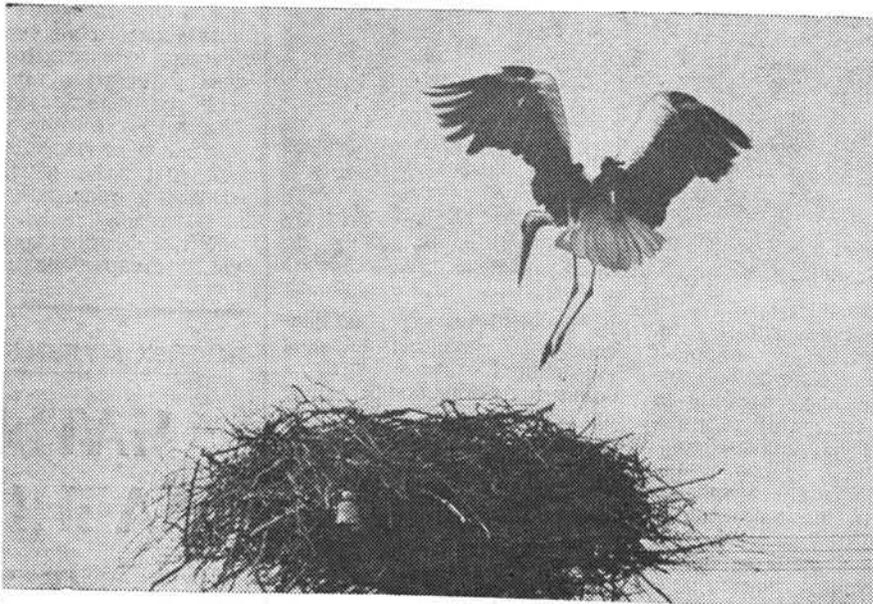
Кожную вясну Днепр і Сож, Прыпяць і Нёман разліваюцца, як мора, высокае неба запаўняюць чароды птушак. Сінімі агеньчыкамі ўспыхваюць пад хвоямі пралескі, зялёным дымком ахутваюцца бярознікі, залацістая лотаць пакрывае ціхіх затокі. Зямля дыхае глыбока, на поўныя грудзі. І кожную вясну вяртаннем з выраю буслы пацвярджаюць, што гэты блакітна-зялёны край—іх радзіма і яны—яе сімвал, сімвал міралюбства, сцішанага характа і патаемна-мудрай сілы.

Яшчэ ў старажытнасці вяртанне буслоў звязвалі з жыватворным сонцам і называлі гэту птушку вестуном вясны. Яна таксама стала сімвалам сямейнага шчасця і вернасці. Кажуць, буслы селяцца на хаце ў гаспадарна шчасце. У народзе ёсць і такое павер'е: убачышы упершыню бусла вясной у палёце—будзе шчаслівым увесь год.

Нямала птушак прыстасавалася да жыцця ў суседстве з чалавекам, і з цягам часу іх становіцца ўсё больш: шпакі і вераб'і, гракі і галкі, сарокі і галубы, ластаўкі і стрыжы, нават дзікіх качак усё больш застаецца зімаваць на вадаёмах у горадзе. Але бусел займае сярод іх асаблівае месца. Ён не стаў свойскім, але і зусім не чужы людзям. Гэтую дзіўную птушку можна бачыць у дварах многіх дамоў у вёсцы, нярэдка сваёй доўгай чырвонай дзюбай яна дзюбе сніданак разам з курамі, па-гаспадарску праходжаецца паміж каровамі на лузе, дыбае па свежай раллі ўслед за трактарам... Бусел знайшоў у чалавека абарону ад многіх ворагаў, якія маглі разбурыць гняздо, адабраць ежу. Чалавеку ж падабаецца ненадакучлівы, мірны сусед, зусім не падобны да

РОДНАЕ-БЛІЗКАЕ

ШЧАСЦЕ НА КРЫЛАХ БЕЛАГА ПТАХА

свайго сабрата—чорнага бусла, птушкі, якая спрадвечу пазбягае людзей. Але чамусьці менавіта чорны, а не белы бусел занесены ў Чырвоную кнігу... Пакрыўдзіць белую птушку з чорнай меткай лічылася злачыствам з даўніх часоў.

Казкі, песні, паданні аб вернасці і самаадданасці буслоў шырока распаўсюджаны ў народзе. Многія з іх народжаны не фантазіяй, а назіраннямі за жыццём гэтых птушак, людзі неаднойчы бачылі, як бусел, страціўшы сяброўку, доўга сумаваў у адзіноце, маркоціўся, днямі сядзеў нерухома, а потым кругамі ўздываўся высока ў неба і калі здаваўся ўжо ледзь прыкметнай кропкай, каменем падаў адтуль, з вышыні, на зямлю...

...Звілі калісьці буслы гняздо і на бацькоўскай хаце. Спачатку яна была пакрыта саломай. Калі разжыліся і ўзнікла неабходнасць замяніць стары

дах, бацька доўга вагаўся: трэба было разбурыць буслінае гняздо. Але іншага выйсця не бачылі. Бацька прымацаваў на дубе за агародам старое кола ад воза, і пасля таго, як вывеліся і паляцелі бусляныты, гняздо скінулі з даху на зямлю. Але на наступны год буслы не затрымаліся на коле, узняты на дуб, і пачалі насіць галінкі, ладзіць гняздо на новым даху, хоць гэта было, відаць, не вельмі проста. З кожным годам гняздо павялічвалася і цяжэла, і новыя пакаленні буслоў узнімаліся з яго ў высокае жывенскае неба...

Але аднойчы буслы не прыляцелі, як звычайна, у роднае гняздо на нашай хаце. Магчыма, яны загінулі ў далёкай, небяспечнай дарозе: даводзілася чытаць, як іншы раз птушкі вярталіся на радзіму з чужых краін нават са стрэламі туземцаў у пер'і. Старое гняздо самотна і непрывычна

чарнела на даху, і было дзіўна і сумна бачыць яго без гаспадароў...

І яшчэ адной сумнай гісторыі сталі сведкамі мае аднавяскоўцы. Здаўна слялася пара буслоў на старым каржакаватым дрэве за ваколіцай вёскі. Гняздо было вялікае, але кожную вясну працавітыя птушкі падкладвалі галінкі, паднаўлялі, яшчэ больш уздымалі яго. Вывеліся бусляныты. Гучны дробны клёкат разносіўся навокал, калі бацькі прыносілі ім ежу... Адночы паднялася бура. Вечер налятаў парывамі, і раптам стары дуб заграшчаў і пачаў падаць. У імгненне вока гняздо ператварылася ў кучу ламачча, рэшткі яго далёка разліцеліся навокал, і пад імі загінулі бусляныты... Да апошняга не пакідалі гняздо старыя буслы, узмахнулі яны крыламі і ўзляцелі, калі гняздо ўжо, здавалася, дакранулася да зямлі.

...Наступіла восень. Даўно не стала чуваць у лузе простаі, неадмысловай песні дзеркача, сцішылася наваколле. З далёкіх прырочных лугоў вярнуліся перад адлетам з родных мясцін буслы, і старых ужо было цяжка адрозніць ад маладых. Яны задумліва блукалі ў полі, па Іржэўніку, збіваліся ў чароды або ў ціхі ясны дзень уздымаліся высока ў неба і доўга кружыліся там, выпрабавуючы крылы... Толькі пара старых буслоў, якая страціла буслянят, заўсёды знаходзілася асобна: маўкліва-сумныя, панурныя, яны пазбягалі сародзічаў...

Я не магу ўявіць сабе сваё Палессе без гэтых гордых і дружалюбных птушак. Бачу бусла на лузе, на даху вясковай хаты, у высокім летнім небе і нізка ў палёце над агародам, калі белая птушка з чорнай меткай, вольна раскінуўшы крылы, апускаецца ў гняздо... Вечарэе. Нізкае чырвонае сонца лашчыць мокрую сосны і вільготныя травы, зноў абудзіліся і стражочуць конікі на сенажаці, і скрозь ачышчаны блакіт, ужо ружовы ў промнях вярчэння сонца, ляціць бусел... Як і сто, і тысячы гадоў назад. Ён быццам з падання, падання пра тое, як да людзей на крылах беллага птаха прылятае шчасце. А шчасце не можа быць без характа, спакою і цішыні над родным краем... Буслам лёгка і прасторна там, пад мірным небам, і, мабыць, зямля Беларусі здаецца ім з вышыні ласкавай і ўтульнай, як нідзе ў свеце...

Васіль ФЕРАНЦ.

НАШЫ ЗАХАПЛЕННІ

ЗНАЁМЦЕСЯ: КЛУБ «НЕЗАБУДКА»

«...Дзякуем вам за атрыманае задавальненне. Вельмі рады, што паглядзелі вашы работы. Яны прыгожыя, надзіва гарманічныя...»

Гэтыя словы адрасаваны клубу «Незабудка». Наогул, многія наведвальнікі сёлетняй гарадской выстаўкі кветак, што адбылася ў Палацы мастацтва ў Мінску, хацелі падзякаваць майстрыхам.

Чаму ўсім падабаюцца работы «Незабудкі»? Гэты клуб не займаецца вывядзеннем новых сартоў кветак, а складае кампазіцыі з тых, што можна купіць у магазіне ці на рынку. Можна быць, таму работы «Незабудкі» здаюцца даступнымі, можа таму столькі жадаючых атрымаць кансультацыю ў членаў клуба.

Я трапіла на адну з іх і не пашкадавала. Нона Сляпцова расказвае, які падарунак можна зрабіць дзіцяці да дня нараджэння, калі ёсць кветкі і крыху вольнага часу. Тут жа я даведваюся, што дзецям можна дарыць кветкі па колькасці год—і цотны, і няцотны лік.

Нона Міхайлаўна лічыць, што нельга спачатку прыдумаць кампазіцыю, а потым некалькі разоў мяняць назву. І гэта яе меркаванне нечакана пацвердзілася. На выстаўку прыйшоў арыст опернага тэатра і ў рабоце Сляпцовай «Равель». Балеро пазнаў той балет «Балеро», у якім танцоў ўжо некалькі год.

Выбраўшы момант, калі Нона Міхайлаўне не задаюць пытанні, прашу яе расказаць пра клуб.

— Нас 10 жанчын. Працуем у канструктарскім бюро дакладнага электроннага машынабудавання (КБДЭМ). Клуб наш утварыўся тры гады назад. Рэдкая жанчына не хоча ўпрыгожыць сваю кватэру кветкамі. З гэтага пачыналі і мы. Дзяліліся вопытам: хто што ўмее. Потым больш сур'ёзна заняліся вывучэннем літаратуры. Шчыра кажучы, мы не чакалі, што будзем такімі папулярнымі.

Спраўды, на выстаўцы клуб «Незабудка»

атрымаў грамад і дыпламаў больш за ўсіх. Многія прапануюць зрабіць клуб агульнагарадскім.

Нону Міхайлаўну зноў сталі засыпаць пытаннямі наведвальнікі выстаўкі. Мы з ёю развіталіся.

Я вярнулася ў яркую, напоўненую водарам кветак галерэю, якую так не хацелася пакідаць...

В. ТАМАШЭўСКАЯ.

НА ЗДЫМКУ: мінскі Палац мастацтва, дзе сёлета праходзіла традыцыйная гарадская выстаўка кветак. Сярод шматлікіх букетаў і кампазіцый тут былі прадстаўлены і работы ўдзельнікаў клуба «Незабудка».

Фота М. МІНКОВІЧА.

УДАЧА РЫБАЛОВА

У жніўні рыбалоў-аматар з Гродна злавіў у возеры Белым, што ў Гродзенскім раёне, карпа вагой 6 кілаграмаў. Такая падзея не надта вялікая рэдкасць для гэтага возера. Ды і вага рыбы зусім нерэкордная. Але звяртае на сябе ўвагу тая акалічнасць, што карп добра прыжыўся ў возеры, дзе сярэдняя глыбіня 8 метраў. Некалькі гадоў назад сюды рыбаводы доследнага азёрна-таварнага рыбгаса «Гродзенскі» выпусцілі малькоў карпа вагой кожны ўсяго 30 грамаў. І рыба, як бачым, за кароткі час нагуляла вагу, хаця возера Белае лічыцца бедным на расліннасць. Факт сведчыць аб тым, што гэты вадаём як нельга лепш падыходзіць для таварнага рыбаводства, якое плануецца развіваць на прамысловай аснове.

У СТАРЫМ МЛЫНЕ

На ўсходняй ускраіне гарадскога пасёлка Іўе доўгія гады стаіць стары млын. З надыходам лета тут з'явіліся новыя гаспадары—байцы студэнцкага будаўнічага атрада «Дойлід» Беларускага політэхнічнага інстытута.

Яны ўзяліся перабудаваць млын пад камсамольска-маладзёжны цэнтр. З часам для юнакоў і дзяўчат райцэнтра ў старым будынку будуць адкрыты кафэ, дыскатэка. Месца для адпачынку моладзі прыгожае. Побач, праз вуліцу, знаходзіцца штучнае вадасховішча.

РЕДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС:

МІНСК-ГСП, ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44.

ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80, 33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
Выдавецтва ЦК КП Беларусі.
Зак. 1234